

Kadının Emegine ve Çalışma Hayatına Oku Dergisinden Bakmak*

Mustafa TAŞ

Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Konya, Türkiye.
mtas74@gmail.com

Makale Bilgileri	Öz
Makale Geçmişi Geliş: 25.04.2022 Kabul: 21.06.2022 Yayın: 30.06.2022 Anahtar Kelimeler: İslamın İlk Emri Oku Dergisi, Kadın, Kamusal Hayat, Cinsiyetçi Tutumlar, Aile.	<p>Türkiye'de 1950'lerde iç göçle birlikte kırsaldan gelen ailelerin kızları okumaya, kadınları uzmanlık istemeyen işlerde çalışmaya başlayınca, bu durum, muhafazakârlar tarafından en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Bu çalışma, 1961 yılında yayın hayatına başlayıp 209 sayı çıktıktan sonra 1979 tarihinde kapanan, İslamın İlk Emri Oku dergisinde yayınlanan yazılarda, kadının çalışma hayatını incelemeyi amaçlamaktadır. Sosyal sorunlar çalışılırken, konuyu öncesi ve sonrası ile ele almak yarar sağlayabilir. Bu yüzden derginin yayın hayatı öncesi ve sonrasında kadının meslek hayatıyla ilgili kitap, dergi makale, film gibi çeşitli eserlerden faydalanılmıştır.</p> <p>Genel olarak dergide bulunan yazılar akademik değildir. Günlük konuşma dilini kullanmışlar, bazen düşüncelerini organize etmede zorlanmışlardır. Konumuzla ilgili bir örnek vermek gerekirse, kadın, İslami şartları yerine getirirse çalışabilir dedikten birkaç paragraf sonra, kadının evinde oturması daha uygundur demişlerdir. Ayrıca yazıların çoğu bir tekrar niteliğindedir. Aynı konuyu belirli aralıklarla ele almalarına rağmen genellikle düşünceleri ve meseleyi algılayışları çok değişmemiş, farklı bir argüman geliştirememişlerdir.</p> <p>Oku dergisi yazarları, kadının çalışmasına nas ve geleneksel kültürü gerekçe göstererek karşı çıkmışlardır. Onlara göre kadının çalışması ancak zorunluluk hallerinde mümkündür. Bu halde bile kadın, kocasından veya velisinden izin almalıdır, tesettürüne özen göstermeli ve mahremiyete dikkat etmelidir. Bu dönemin anlayışından olsa gerek 1980'lerde üniversitelerde boy gösteren tesettürlü kızlar için okumanın amacı çalışmak değildir. Tebliğde bulunmak, iyi bir eş ve anne olmak önceliklidir. Ancak kısa bir süre sonra muhafazakâr kadın öğretmen, hekim ve avukat olarak kamusal tecrübeye ortak olmuştur.</p>

Looking at Women's Labor and Working Life from Oku Magazine

Article Info	Abstract
Article History Received: 25.04.2022 Accepted: 21.06.2022 Published: 30.06.2022 Keywords: İslamın İlk Emri Oku Magazine, Women, Public Life, Sexist Attitudes, Family.	<p>In the 1950s, when the daughters of families coming from rural areas started to study and women started to work in jobs that did not require specialization, this situation became one of the most discussed issues by conservatives. This study aims to examine the working life of women in the articles published in the journal "İslamın İlk Emir Oku", which started its publication life in 1961 and was closed in 1979 after 209 issues were published. While studying social problems, it may be beneficial to deal with the subject before and after. Therefore, before and after the publication of the magazine, various works such as books, magazine articles and films about the professional life of women were used.</p> <p>In general, the articles in the journal are not academic. They used colloquial language and sometimes had difficulties in organizing their thoughts. To give an example on our subject, a few paragraphs after saying that a woman can work if she fulfills the Islamic conditions, they said that it is more appropriate for a woman to stay at home. In addition, most of the articles are repetitive. Although they dealt with the same subject at certain intervals, their thoughts and perceptions of the subject did not change much, and they could not develop a different argument.</p> <p>The writers of Oku magazine objected to women's work on the grounds of how and traditional culture. According to them, it is possible for women to work only in cases of necessity. Even in this case, the woman should get permission from her husband or guardian, take care of her veiling and pay attention to privacy. The purpose of studying for hijab girls who showed up at universities in the 1980s is not to work, perhaps because of the understanding of this period. Being a good wife and mother is a priority. Soon, however, the conservative woman became a partner in public experience as a teacher, physician, and lawyer.</p>

Atıf/Citation: Taş, Mustafa. "Kadının Emegine ve Çalışma Hayatına Oku Dergisinden Bakmak". *akif* 52/1 (2022), 20-45.

DOI: <http://dx.doi.org/10.51121/akif.2022.13>

"This article is licensed under a *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License* (CC BY-NC 4.0)"

* Bu makale, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalında danışmanlığını Prof. Dr. Mehmet Akgül'ün yaptığı, yazara ait "İslâm'ın İlk Emri Oku Dergisi'nde Kadın Algısının Dönüşümü (1961-1979)" isimli doktora tezinden genişletilerek üretilmiştir.

GİRİŞ

İslamın İlk Emri Oku, 1961-1979 yılları arasında çıkan uzun soluklu bir dergi olma vasfını taşımaktadır. Bu durum yazı sayısına da yansımış ve 150 kadar kadına dair deneme, incelenmeye çalışılmıştır. Meseleye katkı sağlayabileceği düşüncesiyle, derginin kadının iş yaşamına dair düşüncelerinden önce kadına genel bakışı verilmeye çalışılmıştır. Yazarların yaşları, eğitimleri ve tecrübeleri göz önünde bulundurulduğunda, çoğunun öğrenci oldukları görülür. Hayata ve evliliğe dair tecrübeleri sınırlıdır. Bu durum yazılarına sirayet etmiştir. Yeterince akademik üslup ve düşünce sahibi olmadıkları görülebilir. Düşüncelerini sürekli tekrar etmekle birlikte erdemli bir toplum için samimi duygularla ikaz niteliğinde yazılar yazmışlardır.

İnsanlık tarihiyle yaşıt olan çalışma hayatında modern zamanlara kadar kadının iş yaşamı tartışılan bir konu değildir. Muhtemelen bunun sebebi kadının kocası ya da aile fertleriyle birlikte bağ, bahçe, tarla gibi alanlarda birlikte çalışmış olmasıdır. Modernleşmeyle birlikte iş yaşamı kadını evden ve birlikte çalışılan alanlardan mesafeli, ayrı bir mekâna taşımıştır. Tabii ki kazanılan ücret hasat edilen üründen, geleneksel hayatta görülen işten farklı bir anlam ifade etmeye başlamıştır. Kadının evde ailesi ya da prososyallik adına toplum için üretmiş olduklarının kullanım değeri olmasına rağmen ticari kıymet taşımadığından bir çalışma olarak adlandırılmamakta ve yapılan ameliyeler değersiz görülmektedir.¹

Kadınların iş hayatına girmeleri bir zorunluluğun eseridir. Örneğin II. Dünya Savaşı sırasında Amerika'da, genellikle savaş malzemesi üretmeleri için kadınlar çalışmaya özendirilmişlerdir. Perçinci Rosie bu kadınların simgesi olmuş ve o dönem kadınlar, erkek işi olarak algılanan uçak ve gemi montajı gibi işlerde çalışmışlardır. Devlet, çocukların bakımı ve alışveriş saatleri gibi kadın sorumluluğundaki işleri düzenleyerek kadını çalışmaya teşvik etmiştir. Ancak savaş sonrası, kampanyalarla, bu girişim kifayet etmediğinden kreş ve çocuk yuvalarının kapatılmasıyla, kadını ait olduğunu düşündükleri özel alana yani evine göndermişlerdir. Sonrasında sanayii alanında görülen gelişmelerle birlikte kadının emeği, maliyetlerin düşürülmesi için ucuz işgücü olarak görülmüştür.²

Ülkemiz açısından durum doğal seyrinden farklı gelişmiştir. Meşrutî dönemde Osmanlı-İslam kültürüyle yetiştirilmiş geleneksel ev kadını cahil kadın olarak sembolize edilirken, Batılılaşmış kadın, güven vermeyen kadındır. Böyle düşünenlere göre kadın, bu kötü sıfatı, kültürüne yabancılaşmış, değerlerini küçümseyen edasından ve ölçüsüz tavırlarından dolayı hak etmektedir.³ Türk kadınının çalışması konusundaki temel gerilim bu düşünce üzerine kuruludur. Ancak Türk kadının çalışma hayatına atılması sair toplumların tecrübeleri gibi bir zorunluluğun sonucudur. Meşrutî dönemde

¹ Zekiye Demir, "Kendini 'Dindar' Olarak Tanımlayan Erkeklerin Kadının Çalışmasına Bakışı", *Eskiye* 39 (12 Eylül 2019), 325,326.

² Sümeyra Ünalın Turan, *Çalışma hayatının Dindar Kadının Dini Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir araştırma* (Bursa: Uludağ Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 20.

³ Kelime Erdal, "Halide Edib Adıvar'ın Bakış Açısıyla Kadının Çalışma Hayatı", *Gazi Antep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/ (2008), 113.

Osmanlıda görülen savaşlar, yaşanan ekonomik sorunları derinleştirdiğinden toplumun sosyal düzeninde değişmelere sebep olmuştur.⁴ Hilal-i Ahmer, savaşlarda ihtiyaç duyulan cephe gerisi görevler için, sonraları cinsiyetçi tutum olarak eleştirilebilecek, açıcılık, terzilik, hemşirelik gibi işlerin yürütülmesini kadınlara tevdi etmiştir. Daha sonrası tarihler büyük savaşlara tanıklık ettiğinden, kadınlar cephe gerisi işlere devam ettikleri gibi erkeklerden boşalan iş yerlerini de doldurmaya başlamışlardır.⁵ Önceleri modern çalışma yaşamında pek olmayan kadınlar kamusal alanda daha fazla görünmeye başlamıştır. Bu gelişmeler kadınların kültür hayatına da girişlerini kolaylaştırmıştır.⁶

Pek çok devrimin aksine Türk devrimi reformların simgesi olarak kadını sembolleştirir. Kamusal varlığı devlet eliyle desteklenen kadın idealize edildiğinden kadın hakları devlet için hukuki haklardan ve insan haklarından önemli görülmüştür. Çünkü Türk modernleşmesi için çağdaşlaşmanın, ilerlemenin imkânı kadının geleneksel rollerinden kurtulmasıyla mümkündür. Bu durumun sonucu olarak peçe, çarşaf, kız-erkekler için ayrı düzenlenmiş eğitim koşulları, siyasal katılımlar, kamusal alanın kullanımında cinsiyetçi tutumlar, bir sorun olarak gündeme gelir. İslami anlayışa göre mahrem olarak nitelenen ve yüzyıllara sâri süreçte İslami öğretinin inşa ettiği kültürle kaderini belirleyen Türk kadını için yeni anlayış çatışmalı bir sürece de işaret eder. Kadının kamusal varlığı, kadın-erkek pek çok kimse için sorun oluşturmaktadır. Bu yüzden Türk kamusal hayatı giyim kuşamıyla modern kadına açıktır ve geleneğe ait olarak düşünülen başörtüsü, peçe gibi herhangi bir obje ile bu alana dâhil olmak isteyen kadın bunu başaramamıştır.⁷

Cumhuriyet rejimi kendi ideal kadın modelini oluştururken kadının geleneksel rollerinden ödün verilmesine karşı çıkmıştır. Bu yeni rejim, kadını aile içerisinde yapılandırırken aynı zamanda çalışmaya özendirdiğinden, kadına fazla sorumluluk yüklemekle itham edilmiştir.⁸ Çalışan erkeğin vatandaş olarak yorumlanması, kadının da annelik rolü yanında erkekle birlikte aynı şartlarda ve benzer şekilde kamusal mekânlarda sosyalleştirilmeye çalışılması, “*anne vatandaşı*” olarak nitelendirilmiş ve bu haliyle sorgulanmıştır.⁹ Bazı düşünürlere göre, Cumhuriyetin bu kadın algısı yani kadının eğitilmiş, meslek sahibi, toplumsal yaşamda aktif rolleri yanında sade, ağırbaşlı, gösterişsiz, kozmetiksiz olması, evinde ise hoşgörülü eş, müşfik anne rolleri birbiriyle çatışmaktadır. Kadın imajı, eğitilmiş, meslek sahibi olmasından öncedir. Bunun düşünsel temeli ise, ihtiyaçtan ziyade medeni kadının, modern devletin halk imajını desteklemesinden dolayıdır. Burada temel problem şudur, yeni devlet modern kadın algısını oluştururken geleneksel ahlak anlayışından ödün vermemiştir. Bekâret, kocaya

⁴ Erdal, “Halide Edib Adivar’ın Bakış Açısıyla Kadının Çalışma Hayatı”, 110.

⁵ Zekiye Demir, “Kadının Ücret Karşılığı Çalışması Konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu’na Gelen Sorular”, *Dini Araştırmalar* 21/54 (Aralık 2018), 87.

⁶ Erdal, “Halide Edib Adivar’ın Bakış Açısıyla Kadının Çalışma Hayatı”, 110.

⁷ Ünal Turan, *Çalışma hayatının Dindar Kadının Dini Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir araştırma*, 49.

⁸ Ayça Gelgeç Bakacak, “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 44 (2009), 627-638.

⁹ Berrin Oktay Yılmaz, “Kadınların Sosyal Vatandaşlığı Ve Bakım Emeğine Yönelik Tartışmalar”, *Kadın Araştırmaları Dergisi* 12 (Ocak 2013), 139,154.

itaat ve sadakat ile kamusal alanda var olmanın şartı olarak, kadına yaraşır yakıştırmalarıyla geleneğin izlerini taşıyan giyim tarzı ve geleneksel unsurlar kadın üzerinde modern bir anlayışla pekiştirilmiştir.¹⁰

Cumhuriyet öncesinde yani Meşrutiyet döneminde eğitilmiş kadınların bir kısmı tesettür şartı ile kadının çalışabileceğini savunurlarken, Cumhuriyet Dönemi'nde yalnız mülki olarak engellendikleri halde ciddi mücadele vermemişlerdir. Bunu, aldıkları modern eğitimi içselleştirmiş olabilirler düşüncesiyle açıklama yoluna gidenler olduğu gibi, yeni düzenin oluşturduğu seküler kamusal yaşamdan rahatsız olduklarından görünmez olabileceklerini ifade edenler de olmuştur.¹¹

Sanayi devriminin bir sonucu olarak yaşanan kırdan kente göç geleneğe dair pek çok şeyi değiştirmiştir. Geniş aileden çekirdek aileye geçiş bu değişimin ilk adımlarını oluştururken kadının çalışma hayatına dâhil olması ailede babanın otoritesinin sorgulanmasına neden olmuş, çocuk yetiştirmenin geleneksel kodları kırılmaya başlanmıştır. Dini değerlerin, dini düşüncenin yapısal dönüşümü de aynı tarihlere rastlar. Artık din bireysel alanda ve ahlaki boyutta anlam kazanırken dini pratiklerde gevşeme görülmüştür.¹²

Mesele sadece din-kültür kaynaklı sorunlarla sınırlı değildir. Modern yaşamda kadının iş yaşamına dâhil olması sorunların çeşitlenmesine yol açmıştır. Araştırmalara göre meslekte hala cinsiyetçi tutumlar bunların en dikkat çekici olanlarıdır. Dindar erkeklerin oranı daha yüksek olmakla birlikte tüm erkeklere göre, iş yaşamında, erkeğe uygun olan meslekler vardır, kadına uygun olanlar vardır.¹³

Aynı zamanda kadının bir gelire sahip olması, evlilik öncesi ailesinde bağımsızlığına katkıda bulunduğu gibi, evlilik sonrası başarısız evliliklere katlanma zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Bu yüzden çalışan kadın sayısının artmasıyla boşanmalar arasında korelasyon kurulmuştur. Yine benzer sebeplerden evlenme oranlarında bir düşüşün olduğu görülmektedir.¹⁴

Diğer bir sorun ise dindar erkeklere göre kadının çalışması karı-koca ilişkilerine negatif yansımaktadır. Daha liberal olanlar bu görüşe katılmazken, çalışan anne ile çocukları arasındaki ilişkinin çocuklar aleyhine sonuçlar doğurduğu fikrinde, dindar erkeklerle aynı düşüncededirler.¹⁵

Muhafazakâr yazarlar dönemleri için sorunu yumuşatma eğilimindedirler. 70'ler ile 80'lerin ortalarına kadar bu yazarlar kadın erkek ilişkilerini eşitlikten ziyade adalet

¹⁰ Sedef Erkmen Güngördü, "Nezihe Muhiddin ve Mefkuresi", 3. *Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi* 54/3 (2019), 1496.

¹¹ Ünalın Turan, *Çalışma hayatının Dindar Kadının Dini Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, 60.

¹² Harun Geçer- Celaledin Çelik, "Kadının Çalışma Hayatına Girmesiyle Oluşan Aile İçi Roller Sistemindeki Değişim Ve Din İlişkisi (Niğde Örneği)", *Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (Haziran 2017), 4.

¹³ Demir, "Kendini 'Dindar' Olarak Tanımlayan Erkeklerin Kadının Çalışmasına Bakışı", 327.

¹⁴ Ünalın Turan, *Çalışma Hayatının Dindar Kadının Dini Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, 32.

¹⁵ Demir, "Kendini 'Dindar' Olarak Tanımlayan Erkeklerin Kadının Çalışmasına Bakışı", 327.

kavramıyla karşılaşmaya çalıştıklarından, İslam'da cinsler arası bir eşitsizlik olmadığını ancak erkeğin doğası gereği fizyolojik ve biyolojik olarak daha güçlü olduğunu iddia etmişlerdir. Dolayısıyla kamusal hayat erkeğe ait kılınırken özel alan yani ev kadına uygun görülmüştür. Bu durumun çocuk yetiştirme açısından da daha uygun olacağı düşüncesindedirler. 1980'lerde tesettürlü üniversite öğrencilerinin bunun aksine görüşleri olmadığı tespit edilmiştir. Kadının eğitimden beklediği meslek sahibi olmaktan çok, bilinçli bir tebliğci, sonrasında iyi bir eş ve şuurlu bir anne olmaktır. Dolayısıyla tesettürlü kadınların uzun süren kamusal yoklukları özellikle 80'lerde üniversiteye devam ile belirmeye başlamış, sonrasında öğretmen, avukat ve hekimlik gibi mesleklerle kendini hissettirmeye başlamıştır.¹⁶

Tesettürlü kadının kamusal alanda hissedilecek oranda görülmesi ise İslami modanın tesettürlü ve sık algısı yaratmasıyla mümkün olabilmiştir. 90'lı yıllara isabet eden bu anlayış 1994 senesinde Refah Partisinin seçimi ve bazı büyükşehir belediyelerini kazanmasıyla alakalıdır. Bu tarihten sonra kadın mahrem alanından çıkmış kamusal alanda görünür olmaya başlamıştır.¹⁷

Çalışan kadınla ilgili tartışmalar yalnız dini değerler üzerinden yürütülmemektedir. Geleneksel kültürün bu konudaki bariyerleri sorunu sofistike bir duruma itmektedir. Mesela kadının ev içi yükümlülükleri geleneksel kültürden beslenen algıyla sürdürülürken, evinin dışına çıkan kadının, giyim-kuşamı, çalışma hayatının örüntüleri daha ziyade dini hükümler çerçevesinde sorgulanmaktadır.¹⁸

Pek çok sektörde artık kadınların çeşitli pozisyonda var oldukları bilinmekle birlikte, uzun seyahatler, hamilelik ve sonrası çocukla ilgilenme kadınları kariyerlerine ara vermeye ya da mesleklerini bırakmaya zorlamaktadır. İşin devamlılığı ve maliyet gibi sebepler karşısında kadının hamilelik dönemi, doğum öncesi ve sonrası izin durumları, belirli bir yaşa kadar annenin çocukla ilgilenmek durumunda kalması onları dezavantajlı gruba itmektedir.¹⁹ Çalışan kadını konumlandırırken, aile bütçesine katkı yapması, erkeğin gelir düzeyi artınca kadının evine döneceği düşüncesi, kadının iş motivasyonunu, dolayısıyla kariyerini etkilemektedir. Çünkü kadın böyle bir psikolojiyle mesleğini yaşam biçimine dönüştürememekte ve geçici süre katlanması gereken bir yük olarak görmektedir.²⁰

Kadınların tüm sektörlerde varlıklarına rağmen hala Anadolu'nun pek çok kentinde kadınlar geleneksel rollerine sadık görünürler. Kadınların %54,4'ü anne ve eş olmayı en önemli amaçları olarak nitelemişlerdir.²¹

¹⁶ Ünal Turan, *Çalışma hayatının Dindar Kadının Dini Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, 62,66.

¹⁷ Ünal Turan, *Çalışma Hayatının Dindar Kadının Dini Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, 69.

¹⁸ Demir, "Kadının Ücret Karşılığı Çalışması Konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu'na Gelen Sorular", 82.

¹⁹ Ünal Turan, *Çalışma Hayatının Dindar Kadının Dini Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, 22.

²⁰ Mimar Türkkahraman, Kamil Şahin, "Kadın Ve Kariyer", *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 2/1 (2010), 84.

²¹ Elif Özlem Özçatal, "Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1/1 (Güz 2011), 32.

Bu sorunlara rağmen iş yaşamı kadına pek çok avantaj sağlamıştır. Kadının iş yaşamına atılmasının belki en önemli sonucu ekonomik bağımsızlığı sebebiyle kendine olan güveninin artması, meslek sebebiyle sosyal çevresinin çoğalması ve psikolojik doyuma ulaşmasıdır. Bu sayede modern kadına ağır gelen geleneksel rollerinde bir gevşeme görülmesi olasıdır.²²

1. Kadının İş Yaşamındaki Dezavantajlı Konumu ve Zorlu Mücadelesi

1950'lerde halk nazarında kadının toplumsallığı daha az tartışılırken ve konumu hukuki olarak güvenceye alınmış, kadın-erkek eşitliği kabul edilmiş olmasına rağmen Batı'da bile bu yıllarda kadının çalışması bazı kocalar için boşanma sebebidir. Kadın gününü evde geçirirken, baba ailesini geçindirme uğraşındadır.²³ Geleneksel kültürün etkisinden dolayı Cumhuriyetin, kadının iş yaşamına katılmasına yönelik çalışmaları istenildiği ölçüde başarılı olamamıştır. Yalnız laiklik anlayışının işe koşulması cinsiyetçi tutumun gerilemesine yol açmış, böylelikle kadınlar, sosyal hayata daha rahat katılmaya başlamışlardır. Kadının iş yaşamına özendirilmesi için seçilen rol model meslek öğretmenliktir. Benzer düşüncelerle 1960 sonrası muhafazakârların da kadınlar için uygun buldukları meslek yine öğretmenliktir.²⁴ Öğretmenliğin rol model seçilmesi, toplumun, öğretmenliği kadının para kazanarak bağımsız birey olmasından ziyade, ilimle ilişkilendirme ihtimalini içerir. Ancak bu da meslek açısından cinsiyetçi bir anlayışa kapı aralar.²⁵

1927'lerde tarım dışı iş kollarında kadınların varlıkları oldukça düşüktür. Ziraatın kadın mesleği olarak algılanmasının sebebi bu alanda %96,2'lik bir orana sahip olmalarındandır. Bu durum uzun yıllar devam eder. 1950'de oran %81,5'tir. 1950-1965 yılları arasında, orman işleriyle geçimlerini sağlayan kadınlar da ilave edildiğinde oran %95,0'a yükselir.²⁶

1970'lere gelindiğinde hala teknik bilgi isteyen ya da yetenek gerektiren meslek alanlarında kadınlar yoktur. Kadınlar, karar verme mekanizması olan üst düzey yöneticilik de yapamazlar. Buna sebep olarak Cumhuriyet elitlerinden az bir kadın kitlesi dışında, henüz kentleşen kadının iş yaşamı konusunda bilgisizliği, tecrübesizliği ve bu iki sebebe bağlı çekingenliği dile getirilebilir. Toplumsal baskı da göz ardı edilmemesi gereken sebepler arasındadır.²⁷ Bu durumun bir göstergesi olarak 1976-1982 yılları arasında %33,8'i Milli Eğitimde olmak üzere, memurların yalnız %24,6'sı kadındır. Yoğunluklu ikinci grubu ise sağlık çalışanları oluşturur.²⁸

²² Nurşen Adak, "Kadınların İkilemi: İş Ve Aile Yaşamı", *Sosyoloji Dergisi* Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı/ (2007), 142.

²³ Anthony Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya* (İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti, 2000), 72.

²⁴ Burhan Göksel, *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993), 209.

²⁵ Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992), 106.

²⁶ Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, 118.

²⁷ Göksel, *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, 206.

²⁸ Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, 118.

Kadının iş yaşamından dışlanması sebeplerinden biri de güvendir, öyle ki bu durum, kadınların çalışması önündeki en büyük engeldir.²⁹ Ayrıca kadının çalışmasının aile düzeni için tehdit oluşturduğu, çalışan kadının koca otoritesine ortak olacağı düşüncesi diğer sorunlardır. 1969 yılında Susurluk'ta Paul S. Magnarella'nın evli kadınlarla yaptığı saha çalışmasının sonuçları benzer durumu ortaya koymaktadır. Verilere göre; kadının çalışması aile düzenini bozmaktadır. Kadının işyerinde diğer erkekler ile etkileşime girmesi mahremiyeti zedelemektedir. Kadının para kazanması erkeğin otoritesini sarsmaktadır.³⁰ Yukarıda zikredilen problemlerden dolayı Türk kadınının meslek yaşamına katılması uzun yıllar almıştır.

Türk kadının çalışma yaşamına katılması biraz çelişkili bir duruma da işaret eder. Kırdan kente göçe kadar hemen hemen Anadolu'nun her yerinde kadın tarım ve hayvancılıkla hayatını kazanmaktadır. Dolayısıyla kadının meslek sahibi olması ekonomik olmaktan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Çalışmak kadının geleneksel rollerinden sıyrılmasını sağladığı için toplumun daha hızlı değişmesinin de önünü açmaktadır. Çalışmayan kadınlar geleneksel rollerine sadık kalırken göçle birlikte çalışan kadının ailesini dönüştürmedeki istekliliği, ailede alınacak kararlarda kocasına eşlik etmesi durumu izah etmede önemlidir.³¹ Bazılarına göre kadının kamusal görünürlüğünün önünde eğitimsizlik en büyük problemdir. Eğitimli kadın kariyer için uğraş verirken, çocuklarını kreş ve anaokulu gibi modern kurumlara emanet etmektedir. Karı-koca iş yerinde kültürlenirken, çocuklar da bu kurumlarda farklı bir kültürlenmeye açık hale gelmektedirler. Böylelikle geleneğin ataerkil yapısı gevşemekte, çok kültürlülüğün getirdiği hoşgörü, eşitlik, bireysel farklılıklara saygı, sorumluluğun paylaşılması gibi modern kavramlar belirmeye başlamaktadır.

Bir başka yaklaşım ise kadının iktisadi kalkınmadaki rolünden dolayı, ekonomik kaygıdır.³² 13. Yüzyılda Memluk Sultanı Baybars, veba salgınını kadınların tesettürlerine dikkat etmemesine bağlar. Bu yüzden kadınların kamusal hayatına kısıtlama getirilir ancak bekâr, dul ve dilenci kadınlar başta olmak üzere ticaret yapan kadınlar zor durumda kalır. Aslında etkilenenler sadece kadınlar değildir. Kadınların üretimden çekilmesiyle bazı erkek tüccarlar da olumsuz etkilenirler ve böylelikle yasak uzun süre devam edemez.³³

Bazı araştırmacılara göre yalnız üretim yapmak, çalışmak anlamını taşımamaktadır. Bundan dolayı geleneksel hayatta kadının ziraat ya da hayvancılık yapmasını çalışma olarak nitelendirmezler. Ücret alınmayan bu ameliyeler ancak bir yaşam stili olabilir düşüncesindedirler. Üstelik yapmış oldukları ziraat-hayvancılık gibi işlerin düzenli eğitimini almadıkları gibi uzmanlık isteyen bir iş de değildirler.³⁴

²⁹ Erdal, "Halide Edib Adıvar'ın Bakış Açısıyla Kadının Çalışma Hayatı", 117.

³⁰ Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, 119.

³¹ Servet Serdaroğlu, *Aile Çevresi, Kadın-Erkek İlişkileri* (İstanbul: Redhouse Yayınları, 1972), 22.

³² Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, 79.

³³ Demir, "Kadının Ücret Karşılığı Çalışması Konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu'na Gelen Sorular", 94.

³⁴ Çiğdem Kağıtçıbaşı, "Türkiye'de Kadınların Aile İçi Statüsü, Eğitimi ve İstihdamı" (Değişen Bir Toplumda Kadınların İstihdam İmkanlarının Geliştirilmesi, Ankara: İş ve İşçi Bulma Kurumu, 1990), 105.

1946 yılına kadar ekonomide devletçilik ilkesi esas alınırken bu yıldan itibaren, çok partili yaşama geçişle birlikte, özel sektör geliştirilmeye çalışılmıştır. Sistem değişikliğinden yine en fazla mağdur olanlar kadınlar olmuştur. Çarpık endüstrileşme, ziraat alanında makine kullanımı sonucu, topraktan yani işinden koparılan kadın, bu defa da kayıt dışı çalışma sorunuyla karşı karşıyadır. Kente göçle birlikte kentin talep ettiği eğitim, tecrübe gibi özelliklerden yoksun olan gecekondu kadını, kayıt dışı çalışmanın sermayesi olmuştur. 1955 sonrası kadınların istihdam oranlarının düşmesinin birincil etmeni budur.³⁵ Öyle ki; devlet 1970-1980 arası dönemde kadın istihdamını desteklemesine rağmen kayıt dışılık ve toplumsal algıdan ötürü erkeğe tanınan öncelik sebebiyle kadınların iş gücüne katılımları zayıf kalmıştır.³⁶

Mesleki beceri ve eğitimi olmayan, geleneksel yöntemlerle tarım yapan kadının modern hayatta işsiz kalması yadırganacak bir durum olmamakla birlikte kentlerin tanımış olduğu görece daha fazla iş imkânından yeterince faydalanamamaları yalnız eğitimle açıklanacak bir durum değildir. Çünkü 1985 yılı verilerine göz atıldığında; lise mezunu olanların %36,0'ı, meslek lisesi mezunlarının %55,0'ı ve yükseköğretimden mezun olanların %76,0'ı iş hayatına atılmayı tercih etmişlerdir. Dönem itibari ile eğitilmiş insan sayısının sınırlı olduğu hesaba katıldığında, yükseköğretimden mezun kadınların bile %24,0'ının çalışmaması, kadın istihdamına yön veren başkaca unsurların olabileceğini düşündürmektedir.³⁷ Muhtemel bazı sebeplere göz atılacak olursa;

- Çalışan kadın bazen çok fazla sorumluluk almak durumunda kalmaktadır. Bedeni ve zihni yorgunluk psikolojik baskıya sebep olmakta bunları takiben çalışan kadın tükenmişlik duygusuyla yüzleşmek zorunda kalmaktadır.³⁸

- Çalışmakta olan Türk kadını ev-iş ikileminde kaldığında tercihini evden yana kullanmaktadır. Bu yüzden kadının çalışma hayatı sekiz yıllık ortalama bir süreye sahiptir. Evlilik, hamilelik ve çocuk bakımı kadının çalışmasındaki kısıtlı süreyi açıklamada bir veridir.³⁹

- Bedensel zayıflık, vücut direncinin düşmesi çeşitli sağlık sorunlarını gündeme getirmiştir. Örneğin, Türk toplumunda hamile doktorlar çalışmaya devam ettiklerinden düşük tehdidi ve erken doğum riski ile karşı karşıyadırlar.⁴⁰

Hareketsizliğin ve kaygının artırdığı toplardamar dolaşım bozukluğu çalışan kadınlarda daha fazla görülmektedir. Reflü ve diğer mide rahatsızlığı, yeme bozukluğu gibi stres kaynaklı hastalıklar çalışan kadınlarda sık rastlanan durumlardır.⁴¹

³⁵ Meltem İnce, *Kadın İstihdamı ve Kadın İşgücüne Olan Talep: Türkiye Örneği* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010), 8, 62, 63, 64, 75.

³⁶ Yasemin Özen, *Yeşim Ustaoglu Sinemasında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul Maltepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017), 21.

³⁷ İrfan Çayboylu (ed.), *Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma Paneli* (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991), 38,42.

³⁸ Ünalın Turan, "Çalışma Hayatının Dindar Kadının Dini Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", 39.

³⁹ Demir, "Kadının Ücret Karşılığı Çalışması Konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu'na Gelen Sorular", 89.

⁴⁰ Ünalın Turan, "Çalışma Hayatının Dindar Kadının Dini Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", 38,39.

Programsız ve hızlı sanayileşmenin etkisi olarak 1960'larda iç göç yaşanmış ve bu durum düzensiz kentlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu süreçte kadın kırsaldaki işinden olduğu gibi kentlerde, erkek iş gücüne talepten dolayı evinde oturmak zorunda kalmıştır. Çalışma fırsatı yakalayanlar ise kent kültürüne uyum sağlama güçlüğü çekerken, aynı zamanda köy hayatına göre ailesi küçülse de ev içi sorumluluk sadece kendisine kaldığından işi azalmamış bilakis sorunlu şekilde artmıştır.⁴²

Kadınların istihdamında sorun yalnız işverenle ilgili değildir. 1950'li yıllarda, önceki dönem zihniyetinin bir yansıması olarak, çocuk doğurmaktan kaçınan kadınlardan vergi alınması, memur iseler görevden uzaklaştırılmaları konusunda kanun teklifi verilmiştir. Aynı tarihlerde doğum kontrolünün, kürtajın ve nüfus planlamasının gündeme getirilmesi, 1950 öncesi Türkiye ile sonrası arasında, anlayış farkını ortaya koymada önemlidir.⁴³ Toplumsal zihniyetin sanata yansıması neticesinde bu alanda da durum çok farklı değildir. 80 öncesi çekilen Türk filmlerinde kadın boşanmışsa başının çaresine bakmak adına çalışabilir. Haricinde kadın çalışmaz. Ancak gerekirse aile bütçesine katkıda bulunmak için toplumsal cinsiyet rollerine uygun, terzi, turşuculuk gibi işler yapabilirler.⁴⁴

1960'larda çekilen reklam filmlerinde kadınlar meslek sahibi değillerdir. Ancak dönem, kadın için geçiş dönemi sayılabilecek özellikler gösterir. Mesela toplumsal algıda dişiliğin gereği kabul edilen uzun saç kadına uygun görülürken, kısa saç erkek içindir. Bu dönemde kadınlar sosyalleşmenin imkânını kısa saçlı eril görünüşleriyle sağlamışlardır. Yine 1960'lı yıllarda çocuk bakımı, ev işleri, temizlik gibi geleneksel işlerden sorumlu kadın, 1980'lerde modern kadın hüviyetine bürünmüş, mesleği olan, olaylara yön veren, sorumluluk sahibi birey olarak belirmiştir.⁴⁵ Aynı dönemlerde yayında olan ve yurtdışında bile abonesi bulunan *İslamın İlk Emri Oku* dergisi muhafazakârların düşüncelerini gündeme getirmesi açısından önemlidir. Bu konuda dergi nas-kültür ayrımı yapmada zorlanır. Dönem dönem ciddi gelgitler yaşar. Öyle ki; dönemin toplumsal algısından, sanatın kadına bakışından farklı bir söylem içerisinde değildir. Dergi uzun soluklu yayın hayatının başlarında kızların okuması konusunda bile ciddi endişeler taşır, ancak belirli şartlar yerine getirilecek olursa kızların okuyabileceğini savunurken ilerleyen sayılarda kadınların iyi bir anne olabilmeleri için okumaları gerektiğine inanmıştır. Zamanla toplumsal algının değişmesine paralel olarak, kadınların öğretmenlik, vaizlik gibi belirli meslekleri yapabileceğini ifade etmiştir. Bu haliyle radikallikten makullüğe doğru bir geçişten söz edilebilir.

⁴¹ Ünalın Turan, "Çalışma Hayatının Dindar Kadının Dîni Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", 40.

⁴² Emel Doğramacı, *Atatürk'ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını* (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1993), 11, 12, 13, 56, 57.

⁴³ Ersel Nail Genç, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Siyasetinde Cinsiyetçilik* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul Maltepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 43.

⁴⁴ Gülseren Şendur Atabek vd., "Değişen Sinema Anlayışları Çerçevesinde Türk Filmlerinde Evlilik ve Boşanma", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 41 (2015), 296.

⁴⁵ Dlara Koçer, "Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) Kadın Dergilerinde Kadın İmajı", *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken / Journal Of World Of Turks* 1/2 (2009), 136.

Derginin çıktığı ilk zamanlar olan 60'lı yıllarda toplumsal algıda kadın anaçlığıyla meşruiyet kazanır. Çocukların bakımı, kocanın memnuniyeti ve ev işleri bu düşünceyi desteklemektedir. Aynı tarihlerde benzer işleri gören erkekler kadınlara göre %68,0 daha fazla ücret almaktadır. Bu öylesine kanıksanmış bir durumdur ki; sendikalar bile buna ses çıkarmazlar. Bu veriler neden kadınların toplam iş gücünde ancak dörtte bir kadar var olduklarını ve sendikalaşmada istenilen seviyeye ulaşamadıklarını açıklar.⁴⁶

Belki de bu sorunların bir sonucu olarak günümüzde bile Anadolu'nun bazı şehirlerinde işveren-işçi arasındaki ilişkinin sınırları ticari boyutu aşmaktadır. Ataerkil düzene dönüşen böylesi yapılarda işverenler çalıştırdıkları kadınları, mahremiyetin bir sembolü olarak, anamız, bacımız diye nitelendirmektedirler. Bu durum kadının denetlenmesinin yolunu açarken, çevresindeki insanlarca kadının çalışmasına meşruiyet kazandırmaktadır. Kadınların molalarda sigara içmemesi, sakız çiğneyememesi, aksi takdirde işten atılmaları gibi durumlar, kadınların kamusal denetimlerinin erkeklere göre çok daha katı kurallara içerdiğine işaret etmektedir.⁴⁷ Öyle ki; aynı işyerinde çalışan kadınların ücretleri, giyim-kuşamlarına, makyajlarına, iş yerindeki tavır ve tutumlarına göre değişmektedir. Yaptıkları işte herhangi bir farklılık olmamasına rağmen, ücret vasıtasıyla kadınlar kontrol edilmeye çalışılmaktadır.⁴⁸

Kadınların çalışma hayatına atılmalarında eğitimin önemi ne ise ilerleyen dönemlerde kariyerlerinde gebeliğin önemi de odur. Gebelik dolayısıyla kadınlar yoğunluklu çalıştıkları iş kollarında bile kariyer planlaması yapamamaktadırlar.⁴⁹ Doğum sonrası ise kariyerleri için başkaca sorunları gündeme getirmektedir. Çocuğun emzirilmesi ve bakımı, anne işte iken çocuğun bırakılacağı yerler gerilim yaratmaktadır. İş yerine yakın çocuk bakım evleri ve kreşlerin varlığı stresi azaltan unsurlar olmaktadır.⁵⁰

Bu konuda psikolojik unsurlar da işin içine katılarak tartışma alanı genişletilmeye çalışılmıştır. Kadının çalışmasına sıcak bakmayanlar, çalışan kadınların eşlerinin çalışmayanlarınkine göre daha mutsuz olduklarını verilerle açıklarken karşıt bir veri ise çalışan annelerin çocuklarının psiko-sosyal gelişimlerinin daha iyi olduğu, çocukla vakit geçirmenin uzunluğundan ziyade nitelikli olması gerektiği düşüncesidir.⁵¹

Yapılan bazı araştırmaların bulgusu çalışan kadınların boşanma oranları çalışmayanlara göre altı kat daha fazla olduğudur. Boşandıktan sonra daha fazla yükümlülük altına girmeleri onları fiziken ve ruhsal olarak yoran bir başka etmendir.⁵² Boşanmış ebeveynlerin göğüslemek zorunda oldukları diğer bir sorun da çocuklarının

⁴⁶ Koçer, "Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) Kadın Dergilerinde Kadın İmajı", 133.

⁴⁷ Özçatal, "Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı", 29.

⁴⁸ Özçatal, "Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı", 30.

⁴⁹ Abdullah Aydın-Murat Yıldız, "1950-1960 Döneminde Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme", *Yasama Dergisi Dünya Kadınlar Günü Özel Sayısı 3/33* (2016), 56.

⁵⁰ Mehtap Yeşil Orman, "Toplumsal Eşitlikte Kör Nokta: Kadın Eşitsizliğine Genel Bir Bakış", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 11/2* (2001), 274.

⁵¹ Ünalın Turan, "Çalışma Hayatının Dindar Kadının Dini Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", 29, 30.

⁵² Ünalın Turan, "Çalışma Hayatının Dindar Kadının Dini Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma", 39, 40.

boğuşmak zorunda oldukları, akademik başarısızlık, sosyalleşme problemleri ve saldırganlık gibi durumlardır. Boşanmış ailelerde genellikle çocuklar annede kalmaktadır bu kadının yükünü fazlaca artırmaktadır. Babalar ise genel olarak pazar günleri çocuklarıyla vakit geçirmektedir. Mesela İsviçre’de boşanan ailelerde çocukların dörtte üçü anne ile yaşamaktadır. ‘Pazar Babalığı’ kavramı da bu ülkede ortaya çıkmıştır.⁵³

Dinin kadının çalışmasına hoş bakmadığı veya ataerkil toplum düzeninin kadının kamusal varlığını sınırlandırdığı ya da ev hanımlığının tercih meselesi olduğu gibi söylemler genel olarak doğru kabul edilmesine rağmen yeter sebep olarak görülmemiştir. Örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 1967 yılında kadının vaiz olabileceğine dair açıklaması, dini açıdan kadının çalışabileceği hükmünü doğurmuştur.⁵⁴ Bunun için bazı araştırmacılar yukarıda sayılan etmenlere piyasa gerçeğini de ilave etme eğilimindedirler. Toplum düzeninin, daha net bir sınırlamayla kent yaşamının, sanayinin ve kadın iş gücünün belirleyicisi olduğunu iddia etmektedirler.⁵⁵

1963 yılında başlayan kalkınma planlarının ilk dördünde kadın istihdamı ile ilgili herhangi bir maddenin olmayışını, yeteri kadar toplumsal talebin oluşmadığına bağlayanlar vardır. Ayrıca kent kültürüyle henüz tanışan kadının yeni yaşama dair bilgisizliği, çekimsizliği, kadınların bu sektörlere yönelmelerini engellemiştir. Aynı dönemde tarım dışı istihdamda kadın oranı %9,0 olurken bunların %6,0’ ı hizmet sektöründe ve %15,0’ı sanayi kollarında çalışmaktadır.⁵⁶

1960’larda Türkiye’de sanayileşme emekleme aşamasında olduğundan makinalaşma istenilen seviyede değildir. Fiziki güç gerektiren kollarda erkeklerin istihdam edilmesine de ücretlendirmede görülen adaletsizliğe de bu yönüyle de bakmak gerekir.⁵⁷ Belki de bu yüzden yapılan ilk kalkınma planlarında ücret adaletsizliği ve sigorta haklarında eşitsizliğin giderilmesi, adaletin sağlanması kararı alınmış olmasına rağmen başarılı olunamamıştır. 65’lerde Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlı olarak çalışan erkek, aynı haklara sahip kadından günlük 4,10 TL fazla maaş almıştır. 1969’da enflasyonun yükselmesine binaen bu fark 5,51 TL’ye, 73’te ise 226,69 TL’ye kadar yükselmiştir.⁵⁸

Makineleşen sanayide fiziksel gücün eskisi kadar önemli olmayacağına, işlerin çeşitlenmesi neticesinde kadınların, erkekler kadar ya da onlara yakın oranda istihdam edileceğine dair beklentileri boşa çıkaran çalışmalar da mevcuttur. Teknolojik

⁵³ Ünalın Turan, “Çalışma Hayatının Dindar Kadının Dini Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, 40.

⁵⁴ Beyza Bilgin, *İslâm’da Kadının Rolü, Türkiye’de Kadın* (Ankara: Sinemis Yayın Grup, 2014), 149.

⁵⁵ F. Yıldız Ecevit, “Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri”, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlık*, ed. Şirin Tekeli (İstanbul: İletişim Yayınları, 1993), 120, 121.

⁵⁶ Damla Nur Macit, *Özel Bakım Merkezlerinin Kadın Çalışanlar Üzerine Etkisi: Samsun İli Örneği* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ordu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 38, 39.

⁵⁷ Aydın-Yıldız, “1950-1960 Döneminde Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme”, 56.

⁵⁸ Macit, *Özel Bakım Merkezlerinin Kadın Çalışanlar Üzerine Etkisi: Samsun İli Örneği*, 38, 39.

gelişmelerden kadınların erkekler kadar yararlanamadıkları gibi kadın çalışanların statülerinde düşüşlerin görüldüğü kaydedilmiştir. Aynı çalışmanın, fırsat olarak görülen teknolojik ilerlemenin geleneksel tarımsal üretimin doğal bir unsuru olan kadını saf dışı ettiğini ifade etmesi, meseleye kanıt olarak sunulabilir.⁵⁹

Tarımda makineleşmenin sonucu olarak geleneksel konumunu kaybeden, işinden olan ve göçle birlikte yeni mekânın kültürüne yabancılaşan kadın, özel alanına, evine çekilmek zorunda kalmış ya da eğitilmiş profesyonel meslek sahibi zengin kadının hizmetini görmüştür.⁶⁰ Bu durum bir başka sorunu ortaya çıkarmıştır. Kent yaşamında donanımsız kalan kırsal kadının mağduriyetinden faydalanma cihetine giden eğitilmiş, zengin kadın, onları ucuz işçi olarak değerlendirmiştir. Şirin Tekeli bu durumu “kadının kadını sömürmesi” olarak tanımlamıştır.⁶¹

Kadının meslek yaşamında sorun, sadece teknolojik gelişmelerin oluşturduğu mağduriyetler değildir. 1973 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü kadının iş yaşamında karşılaştığı engeller ve fırsatları ortaya koyduğu çalışmanın verilerine göre; kadının karşılaştığı ilk engel eğitilmedir. Kadınların medeni durumları çalışma hayatlarının seyrini belirlemektedir. Evlenen ya da çocuk sahibi olan kadınlar iş yaşamlarını bırakma eğilimindedirler. Bu kesimin oranı %35,0’ı bulmaktadır. Kentleşme, kadınların evlilik yaşını yukarıya taşıdığından bir fırsat olarak değerlendirilebilir. 70’lerin sonuna doğru kızların evlilik yaş ortalaması 17,6 iken yıl 1990’ı gösterdiğinde bu 18,2’ye yükselmiştir. Kentli kadın daha az çocuğa sahiptir. Evlilik yaşının yükselmesi, doğum oranının düşmesi ve çocuk sayısının az olmasından dolayı, kadının ev işlerine ayırdığı zamanın azalması, kadının iş yaşamına katkı vermektedir.⁶²

Bir başka mesele mesleklerin cinsiyetlere göre taksim edilmesidir. Kadınların da meslek tercihine ilişkin cinsiyetçi bir tutum içerisinde oldukları yapılan anketlerle ortaya konmuştur. Kadınların %64,4’ü öğretmen, %17’si hekim, %11,7’si hemşire ve %6’sı mühendisliğin kendileri için uygun meslekler olduğu inancındadırlar. Öğretmen olmak isteyenlerin kahir ekseriyetinin kızları için uygun mesleğin de öğretmenlik olduğunu ifade etmeleri dikkat çekicidir. Öğretmenlik tercihinin kadının geleneksel rollerini yerine getirmede en az problem oluşturduğu mülakatlarda ortaya konulmuştur.⁶³

2. Gelişen Nokta Açısından Kadının Çalışma Yaşamı ve Muhafazakâr Kadın

1967 yılı muhafazakâr kadınlar için ayrı bir önem taşımaktadır. Çünkü muhafazakâr kadınlar için siyasi bir figür olan Necmettin Erbakan, Türk Ev Kadınları Derneği’nde, *Doğu’da, Batı’da ve İslâm’da Kadın*, başlıklı konferansında, bu kesimin kadınlarını çalışmaya şu ifadelerle teşvik etmiştir. ‘Efendim! Bir Müslüman Hanımı,

⁵⁹ Özlen Özgen-Hatun Ufuk, “Kırsal Kesimde Kadın Eğitimi”, *Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi* 1/ (2000), 1065.

⁶⁰ Macit, *Özel Bakım Merkezlerinin Kadın Çalışanlar Üzerine Etkisi: Samsun İli Örneği*, 38.

⁶¹ Ömer Çaha, *Sivil Kadın, Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın* (Konya: Vadi Yayınları, 1996), 128.

⁶² Doğramacı, *Atatürk’ten Günümüze Sosyal Değişimde Türk Kadını*, 59, 60.

⁶³ Özçatal, “Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı”, 34.

iktisadi hayatta çalışabilir, çalışır.’⁶⁴ Fakat Erbakan’ın hitap ettiği kitlenin dâhil olduğu derneğin ismi zaten *Ev Kadınları Derneği*’dir. Yani mücadele verilmesi gereken geleneksel bir müktesebat ile 2000’li yıllara kadar devam eden karşıt bir yazın hamlesi vardır. Bu anlayışın temel korkusu, kadının çalışması, erkeklerle aynı ortamı paylaşmasına sebep olacağından, iffet sorunudur. Bu yüzden kadın zorunluluk durumunda çalışmalıdır. İfadelerden anlaşılacağı üzere mesele zor ve sofistikedir.⁶⁵

Muhafazakâr yazarlar meseleye şöyle bakarlar. İslami anlayışa göre ailenin geçiminden sorumlu olan erkektir. Erkek kazancıyla karısının ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır, dolayısıyla kadının böyle bir yükümlülüğü yoktur. Kadının sorumluluğu kocasını memnun etmek, çocuklarını yetiştirmek ve ev işlerini görmektir. Zaten İslam’a göre kadın-erkek ayrımı diye bir şey olmadığından fitratlarına uygun düşen işleri yapmak yaratılışlarının bir gereğidir. Bu ilke gereği; kadın-erkek birbirlerine rakip olmadıkları gibi eşitlik arayışları da fitri değildir.⁶⁶ Naslar değerlendirildiğinde görülecektir ki; kadın ve çocukların ihtiyaçları bir erkek tarafından karşılandığından, bu sorumluluk evlenmeden önce babaya ait iken evlilik sonrasında yükümlülüğü koca devralmaktadır. Kadının ekonomik durumu denklemin dışında tutulur, ihtiyaçları ise içinde bulunulan kültür çerçevesinde belirlenir ve karşılanır. Bu yüzden de kocanın, karısının çalışmasına rıza gösterme zorunluluğu yoktur. Bunun karşılığında kadın ev işlerini yapmaya, kocası ve çocuklarıyla ilgilenmeye diyaneten zorunludur. Kadının çalışması yukarıda sayılan yükümlülüklerini aksatacağından, zarar gören aile olacaktır.⁶⁷ Yine de kadın çalışmak durumunda kalırsa yerine getirmek zorunda olduğu bazı şartlar vardır.

Çalışan kadın yabancı erkeklerle bir arada olacağından dinin emrettiği yerlerini örtmek zorundadır. Yani tesettürüne dikkat etmelidir. İslam’da ihtilat olarak kavramsallaştırılan, kadın ve erkeğin bir ortamda yalnız kalmalarına İslam müsaade etmemiştir. Çalışan kadın buna dikkat etmek mecburiyetindedir.

Kadının evinden çıkabilmesi için evli ise kocasının değil ise velisi bulunan erkeğin iznini alma yükümlülüğü vardır. Kadın izinsiz evini terk edemez. Öyle ki; kadının çalışması için geleneksel anlayışın bir parçası olan koca izni, kadınlar nezdinde hala ilkesel olarak önemini korumaktadır. E. Özlem Özçatal’ın araştırmasına göre kadınların %52, 7’si erkeğin, kadının çalışmasına izin vermesi gerektiğine inanırken, %37’9’unun düşüncesi, zorunluluk halinde izin vermelidir şeklindedir. İzne gerek yok diyen kadın oranı %6,4’te kalmıştır.⁶⁸

Kadın, kadınlık fitratına uygun meşru bir meslek tutmalıdır. Aynı zamanda bu iş İslam’ın ilkeleriyle çatışmamalıdır. Kadının yaratılışı erkeğe benzemediğinden fizyolojisine ağır gelen, psikolojisini yıpratıcı bir iş olmamalıdır. Meslek ile ilgili diğer bir

⁶⁴ Sadık Albayrak, *Türk Siyasi Hayatında MSP Olayı* (İstanbul: Araştırma Yayınları, 1989), 58, 59.

⁶⁵ Mehmet Yakut Yakupoğlu, *Aile ve Çocuk Terbiyesi* (İstanbul: Demir Kitabevi, 1976), 71.

⁶⁶ Ebu’l-Alâ el-Mevdudi, *Hicab* (İstanbul: Hilal Yayınları, 2003), 318, 319.

⁶⁷ Nurettin Kaldırım, “İktisadi Organizasyonlarda Kadın Gücünün Verimliliği”, *Sosyal Hayatta Kadın*, ed.

İsmail Kurt-Seyit Ali Tüz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996), 231.

⁶⁸ Özçatal, “Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı”, 34.

husus, kadının, halife olamayacağı, imamlik ve hâkimlik yapamayacağıdır. Kadın dışarıda çalışma adına çocuğunu, kocasını ve ev ile ilgili görevlerini ihmal edemez. Hamilelik, doğum, emzirme ve çocuğun yetiştirilmesi, Allah tarafından kadına tevdi edilmiş hususiyetlerdir, kadının yaptığı iş bu özellikleri sekteye uğratacak tarzda olamaz. İslam hukukçularından bazıları üç gün ve fazlası süren yolculuklarda kadının velisi bulunmasını şart koşarlar. Dolayısı ile üç gün ve daha fazlası seyahat gerektiren işlerde kadınların çalışmaları uygun değildir, düşüncesindedirler.⁶⁹

Bazı düşünürlerin iddiaları İslam'da cinsler arası eşitsizlik yoktur yönündedir. Dini pratikte ortaya çıkan eşitsizlik ve kadının dezavantajlı konumu, İslam'ın hakikatine göre uygulanmamasından kaynaklanmaktadır. Bu cümleden olmak kaydıyla kadının eğitim almasının önünde din açısından herhangi bir engel yokken geleneksel kültür bu hakkın önüne set çekmiştir. Ev içi yükümlülüklerin yerine getirilmesinde de salt kadını sorumlu tutan bir hüküm bulunmamaktadır.⁷⁰

Bu düşünceye karşı çıkanlardan bir kısmına göre, kadının çalışmasını yasaklayan açık naslar bulunmamakla birlikte, kadının çalışmak yerine ev ile ilgilenmesi, çocuklarını güzel bir şekilde yetiştirmesi fitratları gereğidir. Çalışmak, ev geçindirmek erkeğin sorumluluğundadır. Kadının kariyer yapma düşüncesi, kazancı sebebiyle özgür olma niyeti ya da bir hobi olarak çalışması uygun değildir. Sosyal adalet gereği kadınların çalışmaması gerekir, onların yerine erkekleri istihdam etmek ailelerin mağduriyetlerini ortadan kaldırmada bir yol olabilir. Kadın gereklilik durumunda çalışmalıdır.⁷¹

Bu düşüncede olanlar, kadın hekimlerin olağan hallerde erkekleri tedavi etmelerini de çok sağlıklı bulmazlar. Meslekte cinsiyetçi bir yaklaşımı fitrata bağladıklarından, kadınlar, hekim, hemşire, ebe gibi sağlık çalışanı ya da kız okullarında öğretmen olabilirler. Üst araması yapılması gereken yerlerde de memur olmaları mahremiyet açısından uygundur. Kadınlar hangi mesleği icra ederlerse etsinler cinsel hayatlarını etkilemeyecek, çocuklarına ilgiyi aksatmayacak biçimde mesai düzenlemesi yapılması, aile huzuru için önemlidir, görüşündedirler.⁷²

Yine onlara göre kadının kariyer planı analık hissiyatını zedelemektedir ve durum sosyal desenin zarar görmesine sebep olmaktadır. Çünkü kariyer peşinde koşan kadın merkeze kendini koyduğundan, fedakârlık duygularını bastırılmış, egoist biri olmuştur. Zaten modern aile için çocuk, ekonomik yük olduğundan, sayıca bir-ikiye düşmüştür ya da aile, çeşitli bahanelerle çocuktan vazgeçmiştir. Çocuk sayısı bir-iki olmasına rağmen anne-babanın yoğunluğundan dolayı, çocuklar yuva sıcaklığından mahrum şekilde kurumlar elinde yetiştirilmeye çalışılmaktadır. Anne-çocuk arasında sıcak bağın oluşmadığı bu durumlarda manevi değerler sonraki nesillere aktarılamadığı

⁶⁹ Hayreddin Karaman, "Günümüzde Çalışan Müslüman Kadının Problemleri", *Sosyal Hayatta Kadın*, ed. İsmail Kurt-Seyid Ali Tüz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996), 294.

⁷⁰ Geçer-Çelik, "Kadının Çalışma Hayatına Girmesiyle Oluşan Aile İçi Roller Sistemindeki Değişim ve Din İlişkisi (Niğde Örneği)", 4.

⁷¹ Abdülaziz Bayındır, "Günümüzde Karı-Koca İhtilaflarının Sebepleri", *Sosyal Hayatta Kadın*, ed. İsmail Kurt-Seyid Ali Tüz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996), 246.

⁷² Faruk Beşer, *Kadının Çalışması, Sosyal Güvenliği ve İslâm* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1991), 91.

gibi, çocuklar, merhametsiz ve hodbin olmaktadır.⁷³ Böyle düşünenleri haklı çıkaracak oldukça güncel veriler de mevcuttur. Kadınlara iş yaşamından nasıl etkilendikleri sorulduğunda; %84'6'sı çocuklarına ve eşlerine yeteri kadar vakit ayıramadıklarını ifade etmişlerdir. %64,8'i eşleriyle yaşadıkları sorunlarda artış olduğunu söylemişlerdir. %87,2'si ev işlerinden dolayı stres yaşadığını ifade ederken %89,3'ü ise çok yorulduklarını, fazlaca yıprandıklarını belirtmişlerdir.⁷⁴

Toplumsal değişim karşısında İslami referansları da ihmal etmeden meseleyi uzlaşmacı bir tavırla ele alan bir kesim de zamanla oluşmuştur. Onlara göre, kadının çalışmasında, evin bütçesine katkıda bulunmasında ya da kocasının yükünü hafifletmede diyaneten bir engel bulunmamaktadır. Bilakis İslam'ın kadını çalışmaya teşvik ettiğini söylemede bir kusur yoktur. Dikkat edilecek hususlar, yaratılış gereği kadının, çocuklarına özen göstermesi ve ev işlerini ihmal etmemesi gerektiğidir. Kadının ev içi rolleri ile çalışma hayatının çatışması, din kaynaklı değil, kültür odaklıdır. Bu cümleden olarak, İslam'da kadının çalışmasını engelleyen yargılar yoruma dayanmaktadır. Allah, kadın ve erkeği birbirlerini tamamlayan özellikte yaratmıştır, yoksa kadın-erkek ayrı yaratılmış değildir. Fakat yaratılıştaki farklar bulunduğundan erkeğin fizyolojik ve psikolojik hususiyetleri kamusal hayata uyum göstermeye daha müsaitken, kadının hususiyetleri çocuk yetiştirme ve ev işlerinin yürütülmesine daha uygundur. Bu durum kadın çalışmaz demek değildir, kadının ontolojik bütünlüğü için evi daha uygundur demektir. Yine kadının ne tür işleri yapabileceğini içinde bulunduğu kültür belirler. Yapılan işten ziyade, kocasının çalışmasına rıza göstermesi, çalışma esnasında kadının ibadetlerini yerine getirebilmesi, halvetten kaçınabilmesi, mümkünse kadın-erkek çalışanların ayrı mekânlarda çalışması ve üç günden fazla seyahatlerde velisinin eşlik etmesi önemlidir. Kocasını rıza gösterdikten sonra kadın herhangi bir gerekçe olmaksızın çalışabilir. Kadın çalışmasında da ekonomik özgürlüğü sağlanmalıdır.⁷⁵

Zamanla bazı dini yorumlar, kadının çalışması için bir gerekçeye ihtiyacı yoktur, noktasına evrilmesine rağmen 90'lı yıllarda Türk kadınının çalışması ihtiyaca binaendir. Çalışan kadın, ailenin ihtiyacı ortadan kalktıktan sonra evine dönmektedir. Eğitimli olduğu için çalışmayı düşünen yahut yaşam standardını yükseltmeyi istediğinden dolayı çalışan kadınların oranı düşüktür.⁷⁶

Görüldüğü üzere genelde Türk kadınının çalışma isteği ihtiyaç duyulursa cümlesiyle kayıtlıdır. Bu, meslek hayatına atılmanın ön koşulu olarak görülen eğitim anlayışına da yansımış görünür. 2000'li yılların sonlarına gelindiğinde bile beş kadından biri okur-yazar değildir. Kadın istihdamı ise %23,0 gibi düşük bir orana sahiptir.⁷⁷

Burada hatırdaki tutulması gereken bir hakikat daha vardır. Dönem dönem algı değişmektedir. Örneğin göç sonrası dönemde kadın, evinin kadını olmakla statü

⁷³ Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu* (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2015), 198, 201.

⁷⁴ Özçatal, "Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı", 33.

⁷⁵ Hayrettin Karaman, *İslâm'da Kadın ve Aile* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995), 90, 91, 98, 99, 100, 359.

⁷⁶ Beşer, *Kadının Çalışması, Sosyal Güvenliği ve İslâm*, 18.

⁷⁷ Hande Pakar, *Kimlik Siyaseti ve Türkiye'deki Kadın Örgütlerine Katılım*, (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayınları, ts.) 1-16.

kazanmaktadır. Dönem kızlarının hayali geniş ailenin baskısından, tarlada ağır şartlarda çalışmaktan kurtulmak ve kentli ev kadını olmaktır. Veriler bunu desteklemektedir. 1973'te çalışan kadınlarla yapılan mülakatlarda kadınlar, iş yaşamıyla ilgili memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir.⁷⁸ Kısaca özetleyecek olursak 2000'li yılların sonlarında dahi kadınlar için çalışma yaşamı birincil hedef değildir ve çoğu çalışan kadın zorunluluk ortadan kalkarsa evine dönmek istemektedir.⁷⁹

3. Türk Sinemasında Kadın ve Derginin Kadına Bakışı

80 öncesi dönemde resmîyette kadına dair durumlar devletin denetiminde olduğundan ideolojik tarafı ağır basmakla birlikte genelde toplumsal gerçeklikler farklı işlemektedir. Sinema, roman, hikâye gibi yapıtlar bizlere dönemlerinin gerçeklikleri, algıları hakkında bilgi verebilirler. 1960'lar gerçekçi sineması, toplumu olduğu gibi yansıtmaya çabası içerisinde olduğundan bizlere kıymetli veriler sunar. 1960-1965 yılları arasında çekilen Türk filmleri, gerçekçilik ilkesinden dolayı, sosyal problemleri, kişinin gündelik sıradanlaşmış döngüsü üzerinden anlama ve anlatma gayretini yansıtır. Filmlerin kahramanları sıradan insanların gündelik yaşamları olduğu için güncel toplumsal meseleler sinemanın konusu olur. Dönemin başat sorunları hızla dönüşen, kentleşen insanların sorunlarıdır. Göç, ekonomik buhran, grevler insanların yaşadıkları en büyük problemler iken aile kutsiyetini korumaktadır. Huzurlu, müreffeh bir toplum için ailenin korunması gerekir. 'Kadının yeri evidir' baskın mesajı ile ataerkil kültürün devamı sağlanır. Kadının kamusal varlığı sorun teşkil eder ve akrabalık geleneksel kodlarını korumaktadır, akrabalar arası ilişkiler yüceltilmektedir.⁸⁰ *Oku* dergisi böyle bir atmosferde yayın hayatına başlamıştır.

Dönem sinemasında kadın, temelde iki tip üzerinden inşa edilir: 'İtaatkâr kadın' ve 'bağımsız kadın'. İtaatkâr kadın geleneksel aile içerisinde biçimlendirilen, akrabalarıyla ilişkisi güçlü, anaç figürdür. Bağımsız kadın toplumsal normlara uymayan kadındır. Aile kurmayan, akrabalarıyla ilişkisini koparmış ve genelde pavyonda çalışan düşük kadındır.⁸¹

İtaatkâr kadın geleneksel rollerine sadıktır. Bir işte çalışmaz, babasına, evlilik sonrasında kocasına bağlıdır. Ev işleriyle ilgilendiği gibi, çocukların ve yaşlı olanların bakımından sorumludur. Kocasına minnettardır, kocasının ilgisiyle mutlu olmaktadır ve dişiliğini gizleme, itaatkâr kadının vasıflarındandır.⁸²

Bağımsız kadının ailesi ve akrabalarıyla ilişkisi yoktur, zaten onlar da böyle bir kadınla görüşmek istemezler. Yalnız yaşayan bu tip kadınlar evleriyle de alakadar

⁷⁸ Ferhunde Özbay, "Kadınların Eviçi ve Evdışı Uğraşlarındaki Değişme", *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, ed. Şirin Tekeli (İstanbul: İletişim Yayınları, 1993), 146.

⁷⁹ Ecevit, "Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri", 119, 120.

⁸⁰ Hatice Yeşildal, "Türkiye'de 1960'larda Toplumsal Gerçekçi Sinemada Aile İdeolojisi: 'Kocanın En Kötüsü Hiç Olmayanından daha iyidir'", *Ciu Cyprus Internation University Folklor/Edebiyat Dergisi* 16/61 (Ocak 2010), 213-216.

⁸¹ Yeşildal, "Türkiye'de 1960'larda Toplumsal Gerçekçi Sinemada Aile İdeolojisi: 'Kocanın En Kötüsü Hiç Olmayanından Daha İyidir'", 213-226.

⁸² Yeşildal, "Türkiye'de 1960'larda Toplumsal Gerçekçi Sinemada Aile İdeolojisi: 'Kocanın En Kötüsü Hiç Olmayanından Daha İyidir'", 213-226.

değillerdir, diğer işlerde çalışanlar olmasına rağmen çoğunluğu pavyonda çalışmaktadır. Bu tip kadınların çalışmaları, evlenip yuva kurmamaları, çocuklarının olmaması yani ana olmamaları geleneksel aile için, toplum için bir tehdittir.⁸³

'Kadının yeri evidir' mesajı dönem filmlerine hâkim paradigmadır. Bu mesaj ile kamusal organizasyonlara karşı koyulmaya çalışılır, ev hanımlığı, aile kutsanarak, akrabalık yüceltilerek zenginleştirilmeye çalışılır. Acı hayat filminin kahramanı Mehmet'in şu ifadeleri toplumsal cinsiyet rollerine nasıl yaklaşıldığını göstermesi açısından önemlidir. 'Evlendikten sonra ben seni çalıştırmam Nermin, her gün o kadar erkek arasına sokmam seni.' Cümleden anlaşılacağı üzere kadın ve erkek ayrı mekânlarda kurgulanmaktadır ve kadının yeri evidir. Şayet iffetli ana rolündeki kadın çalışmak durumunda kalırsa, ev hanımları gibi, ev işlerinden, çocukların yetiştirilmesinden bihakkın sorumludur.⁸⁴

Bağımsız kadın yani çalışan kadın aile için en büyük tehdit olduğundan, dışarıda erkeklerle kurduğu ilişki ile iffetsizlik arasında bağ kurulur. Bu bağ itaatkâr kadına ikaz niteliğindedir. Evinin dışına çıkamazsın, dışarıya kadına iki alternatif sunar, biri iffetsizlik, diğeri ölüm.⁸⁵

İlginçtir ki; Oku dergisinin çalışan kadın için korkuları da bu yöndedir. Yani dışarıya çıkan kadın her an ahlaksızlığa düşebilir. Bu endişe 1960-1980 yılları arası muhafazakârlarını, kadının yeri evidir düşüncesine itmiştir. Mesela kızlar okuyacaksa öncelikle tesettürüne riayet etmelidir. Mahrem mesafeye yani kadın-erkek ilişkilerine azami derecede dikkat etmek gerekir. Bu durumlara uyulmazsa eğitimin kendinden ötürü değil, ilkelerine riayet edilmediğinden haram olacaktır. Eğitim, çalışmak için değildir, o iyi nesiller yetiştirmenin vasıtasıdır. Kadının çalışması uygun değildir. Müslüman memleketlerde dinin bir gereği olarak erkek evin dışındaki işleri görürken kadın, ev işlerinden sorumludur. Bu mutlu bir hayat için ideal bir taksimdir.⁸⁶ Gerçekte kadının kamusal varlığına bakışları budur. Kadının çalışması hoş görebilecekleri bir durum değildir. Ancak güncel hayatın ritmine yabancı kalmama adına zaman zaman katı tutumlarından vaz geçme eğilimi gösterirler. Çalışabilirsiniz ancak kadının sesi haramdır, çalışan kadının da kocasına itaat etmesi zaruridir, ev işlerinden kadın sorumlu olduğundan çalışmak kadını yıpratır, söylemleriyle bariyer oluşturmaya çalışırlar.

Kadın çalışabilir dedikleri zaman şartları sıralarlar. Eller ve yüz hariç, tesettüre uygun kıyafetle, ağırbaşlılığını ve ciddiyetini korumak şartıyla, kadın-erkek birlikte çalışabilir. Lakin iş kadının fitratına uygun olmalıdır. Bu iş, kadının evindeki işine mâni olmamalı, kocasıyla ilişkisini etkilememeli, çocuklarına ilgisini azaltmamalıdır.⁸⁷

⁸³ Yeşildal, "Türkiye'de 1960'larda Toplumsal Gerçekçi Sinemada Aile İdeolojisi: "Kocanın En Kötüsü Hiç Olmayanından Daha İyidir", 213-226.

⁸⁴ Yeşildal, "Türkiye'de 1960'larda Toplumsal Gerçekçi Sinemada Aile İdeolojisi: "Kocanın En Kötüsü Hiç Olmayanından Daha İyidir", 213-226.

⁸⁵ Yeşildal, "Türkiye'de 1960'larda Toplumsal Gerçekçi Sinemada Aile İdeolojisi: "Kocanın En Kötüsü Hiç Olmayanından Daha İyidir", 213-226.

⁸⁶ "Okuyucu Suallerine Cevaplar", *İslâmın İlk Emri Oku* 193 (Haziran 1978), 23, 24.

⁸⁷ Tevfik Ali Vehbi, "İslâm'da Erkek ile Kadın Arasındaki Eşitlik", çev. Mehmed Çiftçi, *İslâmın İlk Emri Oku* 154 (Şubat 1975), 6, 7.

Sonra ilk baştaki düşüncelerine rücu ederler ve bir kadının yanında kocası olmadan yahut velisi bulunmadan erkeklerle bir arada bulunması kesinlikle haramdır, derler. Kadının salına salına yürümesinin, el-yüz hariç diğer yerlerini açmasının ve zinetlerini göstermesinin caiz olmadığını belirtirler.⁸⁸ Kadının erkeklerle konuşmak zorunda kalması halinde sert bir tavırla ve seslerini yükselterek konuşmaları gerektiğine kanaat getirirler.⁸⁹ Kur'an kadınlara evlerinde oturmayı emretmiştir. Allah'ın, zaruret olmadıkça kadınlardan evlerinde oturmalarını istemesi, kadınların değerlerini yükseltmek içindir, düşüncesindedirler.⁹⁰

Oku dergisinin kadınlardan beklediği şey geleneksel kadın rolleridir. Yani kadının evinde oturması, eğitimi olsa da dışarıya çıkmaması, bir işte çalışmamasıdır. Modern düşüncenin hilafına çok çocuk doğurmalı, onları İslami terbiye ile büyütmelidir. Ailesi ile bihakkın ilgilenmeli ve kocasına itaat etmelidir. Çalışan, para kazanan kadın olsa bile kocasına itaat etmekle yükümlüdür.⁹¹ Zamanın ruhuna uygun kendi açıklamalarını, yani kadının, imamlik ve hâkimlik dışındaki meslekleri yapabileceğine dair beyanlarını, tesettürüne riayet ettikten sonra erkeklerle birlikte çalışabilir ifadelerini, düşünce sistemlerine oturtamazlar, kısa bir süre sonra kadın mutlak evinde oturmalıdır kanaatlerine geri dönerler. Değişen paradigmayı yakalamalarına düşünce sistemleri müsaade etmez. Çünkü onlar için iş hala bir nafaka meselesidir.

Dönemin hâkim anlayışına uygun olarak *Oku* dergisinde kadın için dışarıya diye bir kavram vardır. Dışarıya, kadının iffeti için tehlikeler barındırmaktadır, kadın, iffetini korumayı başarsa bile dışarıya dolayısıyla aile huzuru kalmamakta ve çocuklarının eğitiminde, terbiyesinde onulmaz sorunlar yaratmaktadır.⁹²

Şimdi *Oku* dergisinin çalışan kadına bakışını tahlil etmeden önce, genel olarak kadın hakkındaki görüşlerine bakmak faydalı olacaktır. Kadın konusunda ikilemler yaşarlar. Bir tarafta kadın erkeğin en büyük düşmanı, doğal olarak toplumun en büyük sorunu gibi lanse edilirken diğer taraftan devletin kaderini elinde tutan, iyiliğin mimarı gibi tanımlanır: "*Kadın, Havva annemizin şahsında hülâsa edilen mizacı ile; erkeğini kandıran ve erkekle şeytan arasında muvasalat rolü oynayan bir mahlûk...*"⁹³ Erkeğin aldatılmasında şeytanla iş birliği yapan ve mahlûk olarak nitelenen kadındır. Rus toplumunun kadınlaştığına dair bir haberin altında komünizm gibi bayağı bir rejimin ancak saçı uzun aklı kısalar tarafından benimsenebileceğini, erkeklerin böyle bir rejimi kabul etmeyeceğine dair yorumlarda bulunurlar.⁹⁴ Diğer taraftan milletler için kadının ne kadar değerli olduğunu da şu ifadelerle müracaat ederek anlatmaya çalışırlar: *Kadın, cemiyetlerin, tarihin kader kasırgalarında tutunup, parlamasıyla yıkılıp tarumar olması arasında bir mekân çizgisidir.*⁹⁵

⁸⁸ Vehbi, "İslâm'da Erkek ile Kadın Arasındaki Eşitlik", 6., 7.

⁸⁹ Vehbi, "İslâm'da Erkek ile Kadın Arasındaki Eşitlik", 6, 7.

⁹⁰ Vehbi, "İslâm'da Erkek ile Kadın Arasındaki Eşitlik", 6, 7.

⁹¹ Osman Yüksel, "Özlediğim Âlem", *İslâmın İlk Emri Oku* 58 (Eylül 1966), 12.

⁹² Mustafa Balık, "Almanya İntibalarım ve Tekliflerim", *İslâmın İlk Emri Oku* 187 (Aralık 1977), 12.

⁹³ İsmail Hekimoğlu, "Kadın", *İslâmın İlk Emri Oku* 9/88 (Mayıs 1969), 22.

⁹⁴ "Haberler ve Kiriği", *İslâmın İlk Emri Oku* 9/93 (Kasım 1969), 24.

⁹⁵ Mehmed Süslü, "Müslüman Türk Kızına Hitap!", *İslâmın İlk Emri Oku* 9/88 (Mayıs 1969), 14.

Dergi yazarlarına göre kadının kendine ait bir hüviyeti yoktur. Kadın her yaşta ve statüde kontrol edilmelidir: “Erkeğin (babanın), kız çocuğuna karşı sorumluluğu, çocuk buluş çağına girince bitmez, evleninceye kadar devam eder; evlenince de bu sorumluluk, otomatikman kocaya geçer...”⁹⁶ Görüldüğü gibi kadının iradesini gösterebileceği herhangi zaman dilimi yoktur. Bu durum devam eden şu cümlelerde açık bir şekilde ortaya konmuştur: “...koca şayet ölürse, o zaman da kadının kendi çocuğuna intikal etmiş olur, bu sorumluluk silsilesi, kadının her hâlükârda korunması lüzumunu ortaya koymuş olur.”⁹⁷ Bu düşüncenin bir ürünü olarak eşitlik konusunun önüne ciddi bariyerler oluşturma çabaları içerisinde oldukları görülür: “Bence kadınlar erkeklerine tabi oldukları, onların üstünlüğünü kabul ettikleri müddetçe mesutturlar. ...Fakat erkeklerle eşit olduklarını ispat etmeye çalıştıkları mesleklerde, erkeklerle boy ölçüşürken zarafetlerini kaybederler.”⁹⁸ Bazen daha yumuşak izah etmeye çalıştıkları da olur. Ancak meseleye erkeğin fiziki gücü dolayımından yaklaşıldığından yine erkeğin üstünlüğü noktasına varılır: “Bununla birlikte erkek daima dışiden daha kuvvetli ve istidatlı yaratılmıştır. Erkeklerle ihsan edilen kadınlara, kadınlara verilen kabiliyet erkeklerle verilmemiştir.”⁹⁹ Kadınların çeşitli iş sahasında erkeklerle birlikte çalışmasına da erkeğe rakip olmaları savıyla karşı çıkarlar. Bu tür kadınları da kazanç avcısı olmakla, erkekleşmekle suçlarlar. Düşledikleri İslam âleminde erkek- kadın, cinsiyetinin gerektirdiği işleri yapmakla mükelleftir.¹⁰⁰ Şefkat ve merhamette kadınların, erkeklere göre daha hassas olmalarından dolayı kadınlara çocuklarını terbiye etme görevini tevdi ederler. Erkekler, güçlü ve cesaretle daha iyi olduklarından ev dışı işlerde çalışmalıdırlar. Kadınların kocalarına itaat etmelerini farz olarak nitelerler.¹⁰¹ Gereçeklerinden bazılarını da şöyle sıralarlar: “Kadınlar yaratılışları icabı zayıf ve nazik olduklarından kendilerini ve hayatlarından çok sevdikleri yavrularını himaye edecek bir erkeğin himaye ve yardımına muhtaç bulduklarından kendisini sevdirmek ve nefret ettirmemek...”¹⁰² hatta bazı zamanlar kadının kocasına itaatini karşılıklı menfaat ilişkilerine bağlarlar. “İslamiyet kadına birçok haklar tanıyıp onu zilletten kurtardığı gibi, kendisini koruyup muhafaza etmesi için de, kocasını ona bir koruyucu olarak vermiştir. Kadın çalışıp evinin geçimini sağlamakta olsa dahi kendisi için koruyucu olan kocasına itaat etmesi şarttır.”¹⁰³ Bu düşüncede kadına biçilen en iyi rol kocasına hayat arkadaşı ve onun yardımcısı olmaktır. Yine de bu düşünceleri neticesinde kadının, erkeğin rolüne ve statüsüne ortak çıkmaması için ihtiyaten uyarıda bulunurlar. Yani kadının erkeğin hayat ortağı ve yardımcısı olması, dilediği her bir şeyin yapılacağı anlamına gelmemelidir. Kadın itaat etmekle sorumludur. Erkek her zaman itaat edilendir.¹⁰⁴ Eşitlik konusunu değerlendirirken müracaat ettikleri temel düşünce de ailenin geçimiyle ilgilidir. Bu

⁹⁶ Nedime İsa Ebussemit, “İslam’da Kadın Terbiyesi”, *İslâmın İlk Emri Oku* 18/206-207 (Ağustos 1979), 10.

⁹⁷ İsa Ebussemit, “İslam’da Kadın Terbiyesi”, 11-12.

⁹⁸ M. Sait Çekmeçil, “İslam’da Kadın ve Yarı Aydınlar”, *İslâmın İlk Emri Oku* 4/38 (Eylül 1964), 10.

⁹⁹ Reşat Hatipoğlu, “İslam’da Kadın”, *İslâmın İlk Emri Oku* 6/58 (Eylül 1966), 16.

¹⁰⁰ Semaheddin Cem, “O Belde Hayal Şehir”, *İslâmın İlk Emri Oku* 7/68 (Ağustos 1967), 16.

¹⁰¹ Fatma Zehra Kanlı, “Müslüman Kadının Vazifeleri”, *İslâmın İlk Emri Oku* 10/112 (Temmuz 1971), 20-21.

¹⁰² Fatma Zehra Kanlı, “Kadının Örtünmesi”, *İslâmın İlk Emri Oku* 10/113 (Ağustos 1971), 22-23.

¹⁰³ Fatma Zehra Kanlı, “Kadının Kocasına Karşı Vazifeleri”, *İslâmın İlk Emri Oku* 10/117 (Aralık 1971), 21-22.

¹⁰⁴ Kanlı, “Kadının Kocasına Karşı Vazifeleri”, 21-22.

sorumluluk erkeğe aittir, erkek aileyi korumakla da görevlidir. O zaman aile üzerinde tek hâkim de doğal olarak erkektir. Dolayısıyla eşitlik karşılığı olmayan bir mefhumdur. Kadının çalışması bu ilkeye zarar vermez. Çünkü şer'an kadının zaten böyle bir zorunluluğu yoktur.¹⁰⁵ Kadın, kocasının eşiti olarak algılanmadığından, evden izinsiz ayrılamaz. Ayrılsa bu, kocaya karısını te'dip hakkı verir.¹⁰⁶ O zaman kadın için uygun görülen mekân, özel alandır yani evidir.

Dergi yazarlarının kadının eğitime dair düşünceleri de bu fikir etrafında şekillenir. Çünkü onlar meslek hayatını eğitimin doğal bir sonucu olarak değerlendirme cihetini tercih etmezler: *"Kız imam hatip okullarından bu memlekete Fatih'ler yetiştirecek analar çıkabilir."* *"Şurası gerçektir ki; iyi organize edilmediği takdirde bir mesleğe kadının girmesi, o mesleğin dejenere olması demektir. Zira ateşle barut bir arada duramaz. Eğer gelişigüzel yan yana getirilirse barut ateşlenir ve zarar yapar."*¹⁰⁷ Eğitimin mubah olabilmesi için tesettüre riayet edilmeli kız-erkek arasındaki mahrem sınır korunmalıdır. Bu hususlar korunmayacak olursa eğitimin kendinden değil, ancak şartlar uygun olmadığından, eğitim haram olur. Ve Müslüman memleketlerde ev içi işlerden kadın sorumlu iken erkek evin iaşesini temin etmek için çalışmak zorundadır.¹⁰⁸ *"Kadının asıl vazifesi, annelik ve bu arada ev içindeki işleri yürütmektir. Erkek de ev dışındaki işleri yürütür. İslâm kanunlarının tatbik edildiği ve İslâm'ın yaşandığı bir cemiyette kadının tahsil yapması caizdir ve hatta teşvik edilmelidir."*¹⁰⁹ Kadının eğitimi özlemini duydukları tarihi şahsiyetleri yetiştirmek içindir, kendileri için değil.

*"Kadınlar, doktor avukat veya profesör olmak için değil, kendi çocuklarını üstün kalite insanlar olarak yetiştirmeye kabiliyet kazanmak için yüksek bir terbiye almalıdırlar."*¹¹⁰ *"Kadın için tahsil, yaratanına karşı olan sorumluluğunu gereği gibi yerine getirebilmesinin ve toplum içinde insanlığını idrak edebilmesinin ilk şartıdır."*¹¹¹

*"İslam'da kadın anadır, dişi değil."*¹¹² Derginin spot cümlesidir. Cinselliği baskılanmış, anaç yönü vurgulanmış ve her koşulda sorumlulukları hatırlatılmıştır. *"Kızlarınız için en büyük vazifenin yuvasına ve kocasına bağlı ev kadını ve yavrularına karşı müşfik bir anne olmak olduğunu aşılıp bir Türk evladıyla evlendirdiyseniz."*¹¹³ Bazen kadını, kendi varlığından şüpheye düşürecek kadar, velisi olan erkeğe bağlama gayretini görmek pekâlâ mümkündür. Öyle ki; kadının kocasını mutlu etme gibi bir zorunluluğu vardır. *"Kadın hayatın süsü, evin aynası, aile yuvasının neşe kaynağıdır. Bütün gün aile ihtiyaçlarını sağlamak için ev dışında çırpınan ve yorulan bir vücut, onların sadakat ve tatlı bir gülümsemesiyle dinlenir ve tekrar çalışmak zevkini duyar."*¹¹⁴ Kamusal

¹⁰⁵ Tefvik Ali Vehbi, "İslâm'da Erkek ile Kadın Arasındaki Eşitlik", çev. Mehmed Çiftçi, *İslâmın İlk Emri Oku* 154 (ubat 1975), 8-10.

¹⁰⁶ Hamdi Döndüren, "Emr-i Bi'l-Ma'ruf ve Nehy-i Ani'l-Münker", *İslâmın İlk Emri Oku* 15/176 (Ocak 1977), 11.

¹⁰⁷ "Haberler ve Kritiği", *İslâmın İlk Emri Oku* 8/83 (Aralık 1968), 22-23.

¹⁰⁸ "Okuyucu Suallerine Cevaplar", *İslâmın İlk Emri Oku* 193 (Haziran 1978), 22-23.

¹⁰⁹ "Kadın Evinin Bekçisi Midir?", *İslâmın İlk Emri Oku* 12/144 (Nisan 1974), 23.

¹¹⁰ Çekmegil, "İslam'da Kadın ve Yarı Aydınlar", 10-12.

¹¹¹ Fatma Zehra Kanlı, "Kadın ve Tahsil", *İslâmın İlk Emri Oku* 11/121 (Nisan 1972), 22.

¹¹² Zübeyir Yetik, "İslam'da Kadın", *İslâmın İlk Emri Oku* 2/20 (Kasım 1962), 17.

¹¹³ Lütü Çakan, "Ey Çobanlar", *İslâmın İlk Emri Oku* 2/16 (Haziran 1962), 24.

¹¹⁴ Ali Rıza Nalçacı, "İslamiyette Aile Hayatının Kutsiyeti ve İzdivâç", *İslâmın İlk Emri Oku* 7/67 (Temmuz 1967), 12.

alanı onlara kapatırken de çalışan kadının cinselliğini ön plana çıkardığı vehmiyle cümleye başlarlar, kocası dolayımından bir statü ihdas ederek onu kocasının yardımcısı yaparlar. Kadının evin dışına çıkması çoğu zaman iffetsizlik olarak görüldüğü gibi, kadının ontolojisi ve kutsal ailesi için de bu durum en büyük tehdittir.

- *“Kadın cemiyetin bir kazanç metaı ve esiresi değil, erkeğin ve ailenin şerefli eşi, yardımcısı ve manevi hayat arkadaşıdır.”*¹¹⁵

- *“Kadın evin temel yapısıdır. Siz kadını evden alıp erkeğin çalıştığı yerlere soktuğunuz gün, aile müessesesi çökmeye başlamış, kadın ruhen erkekleşmiş demektir.”*¹¹⁶

- *“Babalardan ziyade çocukları ile yakından haşır ve neşir olan annelerdir. Çocukların yetişmesinde daha doğru bir deyimle yetiştirilmelerinde annelerin rolü çok mühimdir.”*¹¹⁷

Elbette ki bu bakış açısının doğurduğu sonuçlardan bazıları kadının koca tarafından korunması ve doyurulmasıdır. Hatta dergi için meslek, bireyin kendini gerçekleştirmesinin, bağımsız bir kimliğe sahip olmasının ya da mesleki tatmin yaşamasının aracı falan değildir. Onlar göre meslek, bir maişet meselesidir. *“Garp, kadını evinden ayırıp iş sahasına attı. Çünkü erkek, kadının bakımından, ihtiyaçlarını teminden vazgeçmişti. Bunun üzerine kadın çalışmaya mecbur oldu. Tabi’i ki kadınlık haysiyet ve izzetinden fedakârlık ederek.”*¹¹⁸

Dergi yazarlarının hayal etmiş oldukları dünyada kadın tek tiptir. Dergiyi çıkaranaın çoğunun öğrenci ve muhtemelen bekâr olduğu göz önünde bulundurulacak olursa sosyal hayat konusundaki tecrübesizlikleri bu naif düşüncenin açıklanmasında bize yardım edebilir: *“Kız, evinde ya müstakbel efendisine (zevcine) hazırlık içerisinde, ya da annesine yardım etmektedir. Hanımlar lüzumsuz yere dışarıda görünmezler; onlar, çocuklarının İslâmî terbiyesi, ev işleri ve kocaya hizmet içindedirler.”*¹¹⁹

Meslek sahibi olmak, para kazanmak ekonomik özgürlük değildir onların gözünde. Bilakis kocasından, aile büyüklerinden ve çocuklarından başkasına hizmet etmek kölelikle eş tutulur. Kadın evinde hürdür. *“O artık kölelikten, kötüye kullanılmaktan kurtulmuş, evinin sultanı, çocuğunun gerçek mürebbisi, kocasının hayat arkadaşı; cemiyetin sağlam temelini teşkil eden mesture bir hanım olmuştur.”*¹²⁰

1960’lı yıllarda toplumsal gerçekçi sinemada işlenen evin dışı kadın için tehlikedir anlayışı Oku dergisinde de net bir şekilde görülür. Bu yıllarda kadın için evin dışı sadece pavyon ve benzeri yerler, yanı sıra ahlaki unsurların sorgulandığı mekânlarla özdeşleştirilerek verilmeye çalışılır. Pek az kadın sair işler yapmaktadır ve oralarda da erkeklerin tacize varan bakışlarından kurtulamamaktadır. *“Dairelerde kadın, zani bakışların, shevi akışların istilasına uğramasın. Kadın evinin dairesinden çıkmasın,*

¹¹⁵ Cem, “O Belde Hayal Şehir”, 16.

¹¹⁶ Süleyman Özkafa, “Doğum Kontrolü”, *İslâmın İlk Emri Oku* 7/72 (Aralık 1967), 20-21.

¹¹⁷ Nazif Aşkun, “İslam Kız Kolejleri Açmalıyız!”, *İslâmın İlk Emri Oku* 9/93 (Kasım 1969), 6.

¹¹⁸ Seyyit Kutup, “İslam’da Sosyal Adalet”, *İslâmın İlk Emri Oku* 6/58 (Eylül 1966), 19-20.

¹¹⁹ Yusuf Işıcık, “İçtimâî Bir Tetkik”, *İslâmın İlk Emri Oku* 10/102 (Eylül 1970), 15.

¹²⁰ Fatma Zehra Kanlı, “Hanımlar Köşesi”, *İslâmın İlk Emri Oku* 10/108 (Mart 1971), 20-21.

yuvasının aşığı, evinin ışığı olsun.”¹²¹ Batıda pek çok iş sahasında kadının tercih edilmesini, kadınların cinsel cazibesinden faydalanmak olarak yorumlarlar. Dolayısıyla Batı kadının Müslüman kadına örneklik teşkil edemeyeceği örtük olarak anlatılmaya çalışılır.

*“Materyalist garbın birçok işlerde, kadını erkeğe tercih ve takdim etmesinden, hususen ticaret hayatında, sefaretler emrinde, siyasi hayatta ve gazetecilik gibi istihbarata müteallik vazifelerde vs kullanmasından maksat onun cinsi incizabından istifade edip, karşısındakini celp etmekten başka bir şey değildir.”*¹²²

İslam dünyasında kadın maişet düşünmeyecek kadar özgürdür. Ancak israfın farkında olan, kanaat etmenin bilincinde, maddenin ötesinde, yuvasında kocası ve çocuklarıyla mesut bir kadın portresi çizilir.

*“Bu dünyada kadın, dünya gailisine koşturulmuş, geçim derdine düşmüş bir zavallı değil, duvarları kanaatle sıvanmış, huzur dolu bir yuvanın, dünyaya getirdiği minicik yavruların ve sevgili eşinin gönlünde taht kurmuş ebedi bir sultandır. Bu dünyada “ana”, içki masalarında meze dağıtan, kumar salonlarında gecelerini yitiren bir kadın değil, her beş vakit namazında, Allah'a uzanan elleriyle, nuranî yüzünde inci misali yaşlarla “yavrum'a” diye niyaz eden, sevilen ve sayılan aziz bir varlıktır.”*¹²³

Kadın kendi iffetinden önce kocasının namusunu gözetmek zorundadır. Kadının iffetsizliği kocanın namusuna tasallut etmektir. Bu sebepten kadın kamusal hayata dahil olamaz, çalışamaz. *“İslâmiyet kadını, bir süs eşyası olarak değil; erkeğin iffet ve namusunu koruyucu ve ebedî hayat arkadaşı, dert ortağı olarak kabul etmiştir.”*¹²⁴

Kadın evden çıkmamalıdır, zorunlu olsa bile kocasından izinsiz çıkamaz. Böyle durumlarda işini bitirir bitirmez derhal evine dönmelidir. *“Ev dışı işleri erkekler yaparlar. Kadın, zaruret olduğu zaman (meselâ evde erkek olmaması gibi) zaruret miktarı çıkabilir.”*¹²⁵ Kocanın İslam'a muhalif olmayan istekleri yerine getirilmek zorundadır. Bu duruma karşı çıkmak itaatsizlik olarak yorumlanır. Kadın bu durumda ya da zaruri olmayan bir halde izinsiz evden ayrılırsa uyarılması gerekir. *“Kocasının meşru emirlerine itaatsizlik eden, kocasının rızası hilâfına olarak bilâ zaruretin (zaruretsiz) harice (dışarıya) çıkan bir kadın ta'zir'e lâyük olur.”*¹²⁶

Zihinleri bazen o kadar karışır ki; kendi içinde çelişen beyanlarda bulunurlar. Aynı yazıda belirli şartlar yerine getirildikten sonra kadının çalışması önünde herhangi bir engelin olmadığını söylerler ancak sonunda kadın için uygun olanın evinde oturmasıdır hükmüne varırlar.

¹²¹ Osman Yüksel, “Özlediğim Âlem”, *İslâmın İlk Emri Oku* 58 (Eylül 1966), 12.

¹²² Kutup, “İslam'da Sosyal Adalet”, 19-20.

¹²³ Deniz Gökçek, “Genç Kız Kardeşim”, *İslâmın İlk Emri Oku* 12/135 (Temmuz 1973), 19.

¹²⁴ Kanlı, “Hanımlar Köşesi”, 20-21.

¹²⁵ Kemal Kart, “Okuyucu Suallerine Cevaplar”, *İslâmın İlk Emri Oku* 13/151 (Kasım 1974), 16.

¹²⁶ Kemal Kart, “Okuyucu Suallerine Cevaplar”, *İslâmın İlk Emri Oku* 14/159 (Temmuz 1975), 19.

- "Elleri ve yüzü hariç olmak şartıyla örtünme esasına riayet ettiği müddetçe, ciddiyet ve vakarını koruduğu sürece İslâm dini kadına erkek ile yan yana çalışabilme hakkını tanımıştır."¹²⁷

- "Ve Yine Cenab-ı Hakk'ın: "Vakar ile evlerinizde oturun. Evvelki cahiliyet devri kadınları gibi kırıla döküle yürümeyin." mealindeki ayeti kerimesinin manası: Kadınlarının mutlak evlerinden ayrılmamalarını âmirdir."¹²⁸

Dergi yazarlarının kadının çalışma hayatına bakışlarında dikkat çeken bir başka husus vardır. Yazarlar, erkeğin fiziken daha güçlü, kadının ise daha duygusal yaratıldığına inanmış olmalarına rağmen, iş yaşamında bunu bir argüman olarak kullanmazlar. Kadının çalışması noktasında temel tezleri, kadının erkeğin karşısına rakip olarak çıkmaması, kocasına itaatte kusur etmemesi ve mahremiyetine dikkat etmesidir. Nadir olarak kadının çalışmasına müsamaha gösterirler. Ancak yukarıda sayılanlara ek olarak aşağıda zikrettikleri hususlarla bu durumu sınırlarlar.

"Kadının çalışabilmesi için dinimizin koyduğu şartlar nelerdir? Bu husustaki şartları şöyle özetlemek mümkündür. Dinimizin emrettiği şekilde örtünmek. Yabancı erkeklerden uzak olmak, yani onlarla beraber ve karışık olmamak. Dinî görevlerini aksatmamak. Kocasına karşı olan görevlerini eksiksiz yerine getirmek. İslâm'da prensip olarak kadın ev işlerini, erkek de ev dışındaki işleri görür. Ama her zaman şartlar buna müsait olmayabilir. O zaman yukarıdaki şartlara riayet ederek kadın nafaka teminine çalışır."¹²⁹

Mesleğe bir kutsiyet atfettiklerinden olsa gerekir ki; bazen yapılan işi hizmet olarak nitelerler. Kadınlara kamusal hayatın dışında, alternatif ev içi hizmet çeşitleri tavsiye ederler. Aşağıda değineceğimiz ve 1960'ların toplumsal gerçekçi sanat anlayışına uygun olan yaşlı bakımı, komşu ve akrabaya yardım da bir hizmet olarak sunulur.

- "Eşinizi razı etmek en büyük hizmettir. (Sahip olduğun) İki çocuğunu İslâmi ahlâk kurallarına göre yetiştirmek en büyük hizmettir. Yaşlı kayınvalidenize bakmak hizmettir. Komşularının ihtiyacını karşılamak, mahalledeki yaşlıları ziyaret etmek, çocukları sevindirmek,"¹³⁰

- "Kadın, evinin çobanıdır, güttüğü şeylerden de sorumludur."¹³¹

Evden çıkan kadının iffetine halel gelebileceğini, aile huzurunun kalmayabileceğini, evliliğin bitebileceğini anımsatırlar. Çocuk terbiyesinde kadının önemine değinerek çalışan kadınların çocuklarının nezaketsiz, hürmetsiz olabileceğini ifade ederler. "Karısı çalışmakta olan ailelerde umumiyetle huzur yoktur ve bir parçalanma mevcuttur. Bu durum, bilhassa bazı kadınların kötü yola düşmesine ve çocukların eğitimsiz ve terbiyesiz kalmasına sebep olmaktadır."¹³²

¹²⁷ Vehbi, "İslâm'da Erkek ile Kadın Arasındaki Eşitlik", 6-7.

¹²⁸ Vehbi, "İslâm'da Erkek ile Kadın Arasındaki Eşitlik", 6-7.

¹²⁹ "Okuyucu Suallerine Cevaplar", *İslâmın İlk Emri Oku* 15/180 (Mayıs 1977), 24.

¹³⁰ Şükran Kıcıroğlu, "Hizmet", *İslâmın İlk Emri Oku* 16/191 (Nisan 1978), 16-17.

¹³¹ Nedime İsa Ebussemit, "İslâm'da Kadın Terbiyesi", *İslâmın İlk Emri Oku* 18/208-209 (Ekim 1979), 17-19.

¹³² Mustafa Balık, "Almanya İntibalarım ve Tekliflerim", *İslâmın İlk Emri Oku* 187 (Aralık 1977), 12.

Görüldüğü gibi dergiye göre kadının kendine ait bir düşüncesi, yaşamı yoktur ve sürekli kontrole tabidir. Çalışma hususunda da ancak zorunlu hallerde çalışabilir, o da velisinin izni ile mahremiyetine ve tesettürüne dikkat ederek.

SONUÇ

Kadının kamusal alana dâhil olması, çalışma süreci, sancılı olmuştur. Modern öncesi zamanlarda iş yaşamı genellikle ev merkezlidir ya da aile ile birlikte görülen tarım işinden ibarettir. Sanayi devrimi ile gelişmiş şehirlerin doğması ev-iş arasında mesafelerin girmesi, güven problemini doğurmuştur.

Oku dergisi yazarları değişen toplumun farkındadırlar. Özellikle ilk zamanlar kadına ait yazılar çok sınırlı ve kadın yazar hemen hemen hiç yokken, sonraları hem bu konuda yazı artmış hem de kadın yazarlar kendilerini göstermişlerdir. Yazarlar başlarda kadının evin dışına çıkmasını düşünemezken sonraları belirli şartlar yerine getirilirse, erkek olan velisinden izin alarak, çıkabilir noktasına kadar gelmişlerdir.

Geleneksel yaşamın çalışma hayatına bakışını şekillendiren düşünce genel olarak ailenin geçimidir. Bu yüzden dergi meseleye hep bu yönden bakmış ve kadının çalışma yükümlülüğünün olmadığı gerekçesini sık sık dile getirmiştir. Yazarlar, kadının iş hayatına atılmasını özgürlük, kendini gerçekleştirme, kadının kendisiyle ilgili kararlarında bağımsız olması gibi kavramlar çerçevesinde değerlendirmemişlerdir. Onlar kadın çalışırsa ailenin dağılacağı, toplum düzeninin sarsılacağı endişesiyle bu duruma karşı çıksalar da dönüşümü engelleyememişlerdir. Dolayısıyla zorunluluk durumunda kadının çalışabilmesine dair ruhsatları zaman zaman muhafazakâr kadın İslami hassasiyetleri gözettiği vakit çalışabilire dönmüştür. Kuluçka dönemi diyebileceğimiz derginin yayın hayatında olduğu zaman diliminde, çalışan kadın da kocasına itaatle sorumlu olmasına rağmen, 1980 sonrasında kadın, kendi güçlü kimliği ile kamusal hayata eklenmiştir. Muhafazakâr kadın ise bu dönemde çalışmak için okumaz, onun önceliği tebliğdir sonra iyi eş ve iyi anne olmasıdır. Ancak bu anlayış yaklaşık yirmi yıl sonra muhafazakâr kadının pek çok meslekte boy göstermesiyle sarsılmış olur. Muhtemelen derginin bu konuda muhafazakâr kadına katkısı dini hassasiyetleri terk etmemesi noktasındaki telkinidir.

2000'li yıllardan sonra nas kaynaklı hükümlerle kültürel unsurlar birbirlerinden ayrılmaya başlamış ve geleneğin etkisi azaldıkça kadının iş sahibi olması kolaylaşmıştır. Bu, sorun tamamen ortadan kalkmıştır gibi anlaşılmalıdır. Kadının, hamilelik, doğum öncesi ve sonrası izin durumları kariyeri önünde sorun olarak durmaktadır. Kocasını ve çocuklarıyla ilişkisinde yaşadığı ailevi problemler, boşanma sonrası çocukların akademik problemleri, hastalık, tükenmişlik sendromu gibi pek çok sorunu kadın hala göğüslemek durumundadır.

KAYNAKÇA

Adak, Nurşen. "Kadınların İkilemi: İş ve Aile Yaşamı". *Sosyoloji Dergisi* Ülgen Oskay'a Armağan Özel Sayısı/ (2007).

Albayrak, Sadık. *Türk Siyasi Hayatında MSP Olayı*. İstanbul: Araştırma Yayınları, 1989.

- Aşkun, Nazif. "İslam Kız Kolejleri Açmalıyız!", *İslâmın İlk Emri Oku* 9/93 (Kasım 1969), 6.
- Atabek, Gülseren Şendur vd. "Değişen Sinema Anlayışları Çerçevesinde Türk Filmlerinde Evlilik ve Boşanma". *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 41 (2015).
- Aydın, Abdullah-Yıldız, Murat. "1950-1960 Döneminde Türkiye'de Kadın Hareketlerinin Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme". *Yasama Dergisi* Dünya Kadınlar Günü Özel Sayısı 3/33 (2016).
- Balık, Mustafa. "Almanya İntibalarım ve Tekliflerim", *İslâmın İlk Emri Oku* 187 (Aralık 1977), 12.
- Balık, Mustafa. "Almanya İntibalarım ve Tekliflerim", *İslâmın İlk Emri Oku* 187 (Aralık 1977), 12.
- Balık, Mustafa. "Almanya İntibalarım ve Tekliflerim". *İslâmın İlk Emri Oku* 187 (Aralık 1977).
- Bayındır, Abdülaziz. "Günümüzde Karı-Koca İhtilaflarının Sebepleri". *Sosyal Hayatta Kadın*. ed. İsmail Kurt, Seyid Ali Tüz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.
- Beşer, Faruk. *Kadının Çalışması, Sosyal Güvenliği ve İslâm*. İstanbul: Seha Neşriyat, 1991.
- Bilgin, Beyza. *İslâm'da Kadının Rolü, Türkiye'de Kadın*. Ankara: Sinemis Yayın Grup, 2. Basım, 2014.
- Cem, Semaheddin. "O Belde Hayal Şehir", *İslâmın İlk Emri Oku* 7/68 (Ağustos 1967), 16.
- Çaha, Ömer. *Sivil Kadın, Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*. Konya: Vadi Yayınları, 1. Basım, 1996.
- Çakan, Lütfi. "Ey Çobanlar", *İslâmın İlk Emri Oku* 2/16 (Haziran 1962), 24.
- Çayboylu, İrfan (ed.). *Hukuki Esasları ve Sosyo-Ekonomik Yönleriyle Kısmi Çalışma Paneli*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1991.
- Çekmegil, M. Sait. "İslam'da Kadın ve Yarı Aydınlar", *İslâmın İlk Emri Oku* 4/38 (Eylül 1964), 10.
- Demir, Zekiye. "Kadının Ücret Karşılığı Çalışması Konusunda Din İşleri Yüksek Kurulu'na Gelen Sorular". *Dini Araştırmalar* 21/54 (Aralık 2018), 81-106.
- Demir, Zekiye. "Kendini 'Dindar' Olarak Tanımlayan Erkeklerin Kadının Çalışmasına Bakışı". *Eskiye* 39 (12 Eylül 2019).
- Doğramacı, Emel. *Atatürk'ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1993.
- Doğramacı, Emel. *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, 1992.
- Döndüren, Hamdi. "Emr-i Bi'l-Ma'ruf ve Nehy-i Ani'l-Münker", *İslâmın İlk Emri Oku* 15/176 (Ocak 1977), 11.
- Ecevit, F. Yıldız. "Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Konumu ve Değişen Biçimleri". *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. ed. Şirin Tekeli. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 1993.
- Erdal, Kelime. "Halide Edib Adivar'ın Bakış Açısıyla Kadının Çalışma Hayatı". *Gazi Antep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7/ (2008), 15.
- Geçer, Harun-Çelik, Celaleddin. "Kadının Çalışma Hayatına Girmesiyle Oluşan Aile İçi Roller Sistemindeki Değişim ve Din İlişkisi (Niğde Örneği)". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (Haziran 2017), 30.
- Gelgeç Bakacak, Ayça. "Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 44 (2009).
- Genç, Ersel Nail. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Siyasetinde Cinsiyetçilik*, İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Giddens, Anthony. *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti, 1. Basım, 2000.
- Gökçek, Deniz. "Genç Kız Kardeşim", *İslâmın İlk Emri Oku* 12/135 (Temmuz 1973), 19.
- Göksel, Burhan. *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2. Basım, 1993.
- Güngördü, Erkmen, Sedef. "Nezihe Muhiddin ve Mefkuresi". *3. sektör sosyal ekonomi dergisi* 54/3 (2019).
- Hatipoğlu, Reşat. "İslam'da Kadın", *İslâmın İlk Emri Oku* 6/58 (Eylül 1966), 16.
- Hekimoğlu, İsmail. "Kadın", *İslâmın İlk Emri Oku* 9/88 (Mayıs 1969), 22.
- İşıcık, Yusuf. "İçtimâî Bir Tetkik", *İslâmın İlk Emri Oku* 10/102 (Eylül 1970), 15.
- İnce, Meltem. *Kadın İstihdamı ve Kadın İşgücüne Olan Talep: Türkiye Örneği*. Afyon: Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- İsa Ebussemit, Nedime. "İslam'da Kadın Terbiyesi", *İslâmın İlk Emri Oku* 18/206-207 (Ağustos 1979), 10.
- İsa Ebussemit, Nedime. "İslam'da Kadın Terbiyesi", *İslâmın İlk Emri Oku* 18/208-209 (Ekim 1979), 17-19.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. *Türkiye'de Kadınların Aile İçi Statüsü, Eğitimi ve İstihdamı*. Ankara: İş ve İşçi Bulma Kurumu, 1990.
- Kaldırımçı, Nurettin. "İktisadi Organizasyonlarda Kadın Gücünün Verimliliği". *Sosyal Hayatta Kadın*. ed. İsmail Kurt - Seyit Ali Tüz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.
- Kanlı, Fatma Zehra. "Müslüman Kadının Vazifeleri", *İslâmın İlk Emri Oku* 10/112 (Temmuz 1971), 20-21.
- Kanlı, Fatma Zehra. "Hanımlar Köşesi", *İslâmın İlk Emri Oku* 10/108 (Mart 1971), 20-21.
- Kanlı, Fatma Zehra. "Kadın ve Tahsil", *İslâmın İlk Emri Oku* 11/121 (Nisan 1972), 22.

- Kanlı, Fatma Zehra. "Kadının Kocasına Karşı Vazifeleri", *İslâmın İlk Emri Oku* 10/117 (Aralık 1971), 21-22.
- Kanlı, Fatma Zehra. "Kadının Örtünmesi", *İslâmın İlk Emri Oku* 10/113 (Ağustos 1971), 22-23.
- Karaman, Hayrettin. "Günümüzde Çalışan Müslüman Kadının Problemleri". *Sosyal Hayatta Kadın*. ed. İsmail Kurt, Seyid Ali Tüz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.
- Karaman, Hayrettin. *İslâm'da Kadın ve Aile*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1995.
- Kart, Kemal. "Okuyucu Suallerine Cevaplar", *İslâmın İlk Emri Oku* 13/151 (Kasım 1974), 16.
- Kart, Kemal. "Okuyucu Suallerine Cevaplar", *İslâmın İlk Emri Oku* 14/159 (Temmuz 1975), 19.
- Kırcıoğlu, Şükran. "Hizmet", *İslâmın İlk Emri Oku* 16/191 (Nisan 1978), 16-17.
- Koçer, Dilara. "Demokrat Parti Dönemi (1950-1960) Kadın Dergilerinde Kadın İmajı". *Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks* 1/2 (2009).
- Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 4. Basım, 2015.
- Kutup, Seyyit. "İslam'da Sosyal Adalet", *İslâmın İlk Emri Oku* 6/58 (Eylül 1966), 19-20.
- Macit, Damla Nur. *Özel Bakım Merkezlerinin Kadın Çalışanlar Üzerine Etkisi: Samsun İli Örneği*, Ordu: Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Mevdudi el-, Ebu'l-Alâ. *Hicab*. İstanbul: Hilal Yayınları, 7. Basım, 2003.
- Nalçacı, Ali Rıza. "İslamiyette Aile Hayatının Kutsiyeti ve İzdivâç", *İslâmın İlk Emri Oku* 7/67 (Temmuz 1967), 12.
- Oktay Yılmaz, Berrin. "Kadınların Sosyal Vatandaşlığı ve Bakım Emeğine Yönelik Tartışmalar". *Kadın Araştırmaları Dergisi* 12 (Ocak 2013), 16.
- Özbay, Ferhunde. "Kadınların Eviçi ve Evdışı Uğraşlarındaki Değişme". *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. ed. Şirin Tekeli. İstanbul: İletişim Yayınları, 2. Basım, 1993.
- Özçatal, Elif Özlem. "Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı". *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 1/1 (Güz 2011), 18.
- Özen, Yasemin. *Yeşim Ustaoglu Sinemasında Toplumsal Cinsiyet ve Kadın*, İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Özgen, Özlen-Ufuk, Hatun. "Kırsal Kesimde Kadın Eğitimi". *Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi* 1/ (2000), 16.
- Özkafa, Süleyman. "Doğum Kontrolü", *İslâmın İlk Emri Oku* 7/72 (Aralık 1967), 20-21.
- Paker, Hande. *Kimlik Siyaseti ve Türkiye'deki Kadın Örgütlerine Katılım*. CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP). Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayınları, ts. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayınları.
- Serdaroğlu, Servet. *Aile Çevresi, Kadın-Erkek İlişkileri*. İstanbul: Redhouse Yayınları, 1972.
- Süslü, Mehmed. "Müslüman Türk Kızına Hitap!", *İslâmın İlk Emri Oku* 9/88 (Mayıs 1969), 14.
- Türkkahraman, Mimar, Şahin, Kamil. "Kadın ve Kariyer". *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 2/1 (2010), 75-88.
- Ünalın Turan, Sümeysa. *Çalışma hayatının Dindar Kadının Dînî Anlayış ve Uygulamalarına Etkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Vehbi, Tefik Ali. "İslâm'da Erkek ile Kadın Arasındaki Eşitlik", çev. Mehmed Çiftçi, *İslâmın İlk Emri Oku* 154 (ubat 1975), 8-10.
- Vehbi, Tefik Ali. "İslâm'da Erkek ile Kadın Arasındaki Eşitlik". çev. Mehmed Çiftçi. *İslâmın İlk Emri Oku* 154 (Şubat 1975).
- Yakupoğlu, Mehmet Yakut. *Aile ve Çocuk Terbiyesi*. İstanbul: Demir Kitabevi, iki Basım, 1976.
- Yeşil Orman, Mehtap. "Toplumsal Eşitlikte Kör Nokta: Kadın Eşitsizliğine Genel Bir Bakış". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11/2 (2001).
- Yeşildal, Hatice. "Türkiye'de 1960'larda Toplumsal Gerçekçi Sinemada Aile İdeolojisi: 'Kocanın en kötüsü hiç olmayanından daha iyidir'". *ciu Cyprus Internation University Folklor/Edebiyat Dergisi* 16/61 (Ocak 2010).
- Yetik, Zübeyir. "İslam'da Kadın", *İslâmın İlk Emri Oku* 2/20 (Kasım 1962), 17.
- Yüksel, Osman. "Özlediğim Âlem", *İslâmın İlk Emri Oku* 58 (Eylül 1966), 12.
- "Haberler ve Kritiği", *İslâmın İlk Emri Oku* 8/83 (Aralık 1968), 22-23.
- "Haberler ve Kritiği", *İslâmın İlk Emri Oku* 9/93 (Kasım 1969), 24.
- "Kadın Evinin Bekçisi Midir?", *İslâmın İlk Emri Oku* 12/144 (Nisan 1974), 23.
- "Okuyucu Suallerine Cevaplar", *İslâmın İlk Emri Oku* 15/180 (Mayıs 1977), 24.
- "Okuyucu Suallerine Cevaplar", *İslâmın İlk Emri Oku* 193 (Haziran 1978), 22-23.
- "Okuyucu Suallerine Cevaplar". *İslâmın İlk Emri Oku* 193 (Haziran 1978), 23, 24.